

279479

GÂNDIREA

ANUL XII

No. 1

Biblioteca Universității Regale Ferdinand I,
din CLUJ.
M. 22.133
EXEMPLAR LEGAL

Sibiu
I. 218

279779

GÂNDIREA

JUNIMEA ȘI IACOB NEGRUZZI

ELOGIU ROSTIT LA ACADEMIA ROMÂNĂ

DE

OCTAVIAN GOGA

În judecata curentă vârsta popoarelor se fixează de obicei după timpul de când, la adăpostul unei libere alcătuirii de stat, au apucat să-și puie la contribuție energia proprie în laboratorul civilizației universale. După acest criteriu de apreciere, firește, românismul reprezintă tinerețea începătoare cu toate luminile și umbrele ei. Suntem o casă nouă zidită din ruine străvechi, cu meșteri proaspeți și planuri pripite uneori. Veacul al nouăsprezecelea, venit după un cutremur vulcanic, sguduind pretutindeni întocmirile feudale, în tendința lui de-a normaliza harta continentului, a pornit să îndeplinească și la noi un act de justiție târzie. Principiul național asvârlit în cumpăna istoriei a devenit părintele nostru politic și spiritual. Ca după o îndelungă amorfie în întuneric, poporul românesc desmeticit la întâia rază de soare s'a frecat la ochi, a privit împrejur și s'a trezit la viață. Redesteptarea ne-a prins grabnic în tot convoiul ei de ispite înfrigate. Ca Făt-frumos din poveștile noastre populare—care într'o zi crește cât altul într'un an—acest neam smuls din toropeală s'a descătușat într'o clipă din apăsarea vremilor și cu o putere de adaptare excepțională a început prin toți porii lui să primească și să elaboreze la el acasă preceptele occidentului.

Acest proces, desigur, nu s'a isprăvit încă, el e în curs, azi poate într'o desfășurare și mai accentuată; de-ací atâtea fenomene îngrijitoare de multiple crize pe cari vârsta îngrată le aduce oricărui organism. Dar gândiți-vă la faza primordială a acestei transformări vertiginoase, reconstruiți în treacăt tabloul primului nostru contact cu aspectele vieții moderne: ce vâlmășag de contraste isbitoare, ce amestec capricios de apus și de orient, cât pitoresc pela toate răspântiile, dar și câtă alergătură haotică în bietul nostru colț de pământ, unde o așezare patriarhală era răscolită cu cruzime de lozincele de peste graniță

Ideologiile noastre dela patruzeci și opt cu elanul lor generos isbutiseră, sub ocrotirea unei constelații internaționale prielnice, să facă unirea principatelor sub sceptra unui Domn pământean. Era dat astfel cadrul unei evoluții viitoare, dar totul se sbătea nebulos încă și plin de întrebări fără răspuns. Structura politică se resimțea pe deantregul de urmele unui trecut cumplit în rosturile lui. Strânsă în chingi de cele trei imperii vecine, țara noastră respira greu și rezonanța seculară a semilunii stăruia încă în suflete, ca și în toate strădaniile ei. O lume primitivă de plugari mari și mici se bucura aici de darurile pământului, încercuită în tradiții de demult, fără nici o legătură cu vreun curent de cultură inovatoare. Ișlicul turcesc stăpânea încă în toate sensurile clasa conducătoare, ai cărei copii ipnotizați de cupola domului invalizilor, întorși pela conacurile părintești, plimbau în

lung și în lat dezechilibrul lor fatal de neofiți ai alfabetului. Parisul cu suflarea lui de foc creator și anihilant, darnic și pustitor, a început să-și întindă aici mrețele fermecate, în vreme ce de peste munți Ardealul de sub penetrațiunea germană întrezărea impulsuri dospite într'o altă zonă de gândire.

Viața sufletească purta până în mici amănunte această pecete de provizorat incoherent și lărmuitor. În toate ramurile intelectuale, un popor reînviat se căuta pe sine însuși, se pipăia și nu se găsea încă. O retrospectivă cât de sumară ne reamintește zigzagul acestei nevroze a tuturor începuturilor. Din orice manifestare cărturărească de atunci striga diletantismul retoric, poleiul de suprafață fără adâncime. Să le luăm pe rând. În istorie de pildă, se trăia încă în imperiul basmelor... Conștiința latinității recent desgro-pate împăienjenea toate privirile cu mirajele ei ademenitoare. Umbra marțială a împăratului Traian se așternuse deacurmezișul propriului nostru trecut și legionarii lui ne alungau fără milă cetele voevozilor dela Dunăre. În filologie aceiași erezie de iluminăți. Etimologismul ciparian confecționa hlamida strălucitoare menită să îmbrace ficțiunile istorice. Intreg spiritul public se îmbătase de acest romantism grandilocvent, în care un Bărnăuțiu aruncase formula magică : „Dreptul românilor este dreptul roman“. Conștiința unui popor se simțea astfel cum alunecă pe panta irealității, îmbăcsindu-și orizonturile cu fanatism și înăbușind glasul adevărului.

Nenorocirea era că, în această atmosferă de iluzionism factice, o literatură adevărată nu putea prinde ființă. Arta, ca să învie cu toate splendorile ei, trebuie să se hrănească — cum am zice — din carne și din sânge, din sbuciumul real, nu imaginar al unei societăți. Creatorul ca să atingă cu fruntea lui înaltul cerului, picioarele trebuie să fie înfipte până în glesne în pământul strămoșilor. Alecsandri, cu o fericită intuiție de artist, a înțeles dela început această taină de atelier. El a prins farmecul *Miorișii*, dându-și seama din primul moment că folklorul trebuie să constituie nu numai temeiul pentru dezvoltarea unei limbi literare, dar și cadrul firesc pentru o producție originală. Alecsandri însă, cu marea lui talent, în pragul anilor șaiszeci ai veacului trecut era un precursor numai. Configurația literară a vremii apărea întreagă năpădită încă de-o falsă clamoare patriotardă, care într'o limbă inexistentă, inventată ad hoc, proslăvea altarele gloriei greco-romane...

Această rătăcire dincolo de raza vieții noastre trebuia să se curme odată. Conștiința publică a unui popor trebuia chemată la realitate. Dreptul la existență al noului venit nu se putea justifica cu zei de împrumut și cu legende vapoase. Se cereau durerile și lacrimile proprii. Numai marea spovedanie autohtonă legitimă această nouă naștere politică din coapsa Europei. Un ferment critic, deci, devenise o nevoie organică aici și în această îndrumare spre noi înșine, în reintegrarea centrului nostru de greutate, trebuie căutată semnificarea istorică a *Junimii* dela Iași. Celebra societate, dela a cărei înjghebare s'au scurs aproape șaptezeci de ani, reprezintă cea dintâi sforțare metodică a culturii românești pentru a-și crea un acord cu curente de gândire din apus. Pornită sub o influență paralelă germană și franceză, mișcarea Junimii lansează la noi problemele curente ale intelectualității moderne, frânge barierele înguste ale diletantismului bastard și ierarhizează valorile printr'un examen luminat și onest. O pleiadă întreagă de scriitori, cu însetarea caracteristică a primei generații de cărturari, se agită în capitala văduvită a Moldovei. Personajul central al acestei cete de guerilă e Maiorescu. Tânărul profesor, exemplar de elită, temperament petronian perfect echilibrat, descinde dela început pe arenă în armura unui reformator implacabil. Avea întregul arsenal de luptă : orientare teoretică, un admirabil rafinament intelectual, un talent de polemist nepuizabil și acel zâmbet de ironie superioară de care se frângeau săgețile adversarului ca de-o minunată chirasă de oțel. Să nu uităm că la aceste însușiri trebuie adăugate și împrejurările cu totul speciale ale descendenții

lui Maiorescu. Ardelean prin origină, născut în Muntenia și așezat în Moldova, el avea toți componenții sufletești ai românismului integral și era preparat astfel pentru o judecată obiectivă a marelui tot, pe deasupra ori-cărui particularism local. Imprejurul acestui luptător complex, cu multe resurse, se strânsese un mănunchiu de forțe fără astâmpăr, în plină vigoare și dornice de harță.

Societatea *Junimea* și-a pornit activitatea din prima zi cu o revărsare tumultoasă de energie. Programul ei și îndrăznețul spirit iconoclast care-o diriguia, a lovit sigur și fără greș. Lupta s'a pornit crâncenă pe baricada ideilor noi. Un principiu de selecțiune intelectuală îi ținea alături pe combatanți. Toți trecuseră prin botezul purificator al occidentului. Dar pe lângă această înrudire, se mai cereau străduințele unui șef de stat major care croiește planul de ansamblu, armonizează și coordonează pornirile, menținându-le în alvia unei solidarități militante. A, nu era deloc ușoară o astfel de sarcină... Tagma, din fire iritabilă, se complica prin însăși compoziția ei sufletească: diverse aptitudini în lumea abstracțiunii, brodate pe instinctele unei civilizații de prima generație. Evident că omul care trebuia să domine situația într-o astfel de înjghebare, avea trebuință de o dublă investiție: o netăgăduită prestanță intelectuală și anumite dispoziții native de muncă și ordine, pe care numai distincția unei moșteniri sufletești le putea pune la îndemână.

Norocul a vrut ca toate acestea să se încarneze în domnul Iacob Negruzzi.

Din cele dintâi zile ale *Junimii*, a cărei origină, după expresia glumețului Vasile Pogor, se pierde în noaptea timpurilor, d-se a fost din promotorii de căpetenie. Tânărul profesor, venit din Germania către sfârșitul anului 1863, alături cu Maiorescu, Carp, Th. Rosetti și Pogor, a aranjat cel dintâi ciclu de prelegeri populare la Iași, cari au dat naștere *Junimii*. Iacob Negruzzi a devenit dela început majordomul societății, spiritul ei organizator. Soarta în adevăr îl predestinase acestui rol de chibzuită diriguire literară. Fiul lui Costake Negruzzi aducea cu sine străvechi impulsuri familiare în dragostea de artă. Cine știe ce ademeniri depărtate din cetaniile bunicilor, care-și doseau cărțile pe vremea răzmeriții volintirilor într'o ladă brașovenească ferecată, amintită cu duioșie undeva de bătrânul povestitor, — sbuciumau neconținut subconștientul tinerei mlădițe de boier, ca să-l prindă pe-o viață întreagă în ițele lor fermecate? Din străinătate, unde și-a făcut educația împins de-o sete de-a ști, pe care psihologia unui *homo novus* în fața aspectelor de civilizație europeană o justifica pe deplin, Iacob Negruzzi s'a întors cu dorința programatică de-a transplanta la el acasă noțiunile cu care se împrietenise peste hotare. Berlinul și Heidelbergul au frământat cu putere acest primitor aluat moldovenesc și au transformat pe strănepotul paharnicului Vasile dela Hotin într'un *Kultur-Mensch*, receptacol sensibil al tuturor curentelor de idei. În mijlocul cărturarilor dela Iași, cu diversitatea lor de preocupări, Maiorescu reprezenta formula de gândire reformatoare, iar Iacob Negruzzi trăsătura de unire între elementele disparate, menită să le reconcilieze între ele și să le înșiruie pe aceiaș platformă de luptă. În vâltoarea atât de agitată a veacului trecut, care a procreat România modernă, cea mai luminoasă pagină e desigur a acestui sinedriu de conspiratori intelectuali, printre cari silueta mobilă a nonagenarului de azi răspânda pasiune, tenacitate și acea mândrie de clan care e la temelă tuturor biruințelor colective...

Revista *Convorbiri Literare* apare la 1 Martie 1867. Redactorul ei e I. Negruzzi. Rostul acestui organ e clasat limpede în istoria culturii noastre. Opera de dărâmare și noua clădire în spiritul public la noi, îndeplinită de acești războinici neindurați, e hotăritoare. Problemele cardinale ale redeşeptării s'au lămurit aici categoric și definitiv. Criticismul ascuțit și distrugător a desființat pe rând multe divagații, punând cultul competenței la baza unei civilizații începătoare. S'au dat mai întâi preceptele normale pentru închegarea unei limbi literare. S'a făcut prin aceasta nu numai un pas înainte în desțelenirea minții

unui popor, dar s'a fixat și supremul criteriu pentru unitatea lui. S'au lămurit, sub cerce-
tarea unei critici acerbe, adevărurile fundamentale ale unei evoluții metodice în toate ra-
murile. S'a instalat o poliție intelectuală la această revistă, care urmărea pe toți infractorii
cugetării publice și-i pedepsea cu stigmatul celei mai crude ironii. Câte rătăcirii nu s'au
curmat astfel și câte valuri de funingine n'au fost date la o parte! Cine privește azi cu
ochi de analist în jurul lui și înregistrează ravagiile zilnice ale resturilor de străinism, care
tulbură încă unisonul simțirii noastre pe atâtea chestiuni de mare interes obștească, se
gândește cu înfricoșare prin ce coridoare întunecate ne-am plimbat încă, dacă *Convorbirile*
n'ar fi deschis cele dintâi luminișuri și n'ar fi netezit drumul? Unde-am fi oare, dacă ac-
tualele tribulații ale unui regionalism politic inoportun s'ar complica și cu renitența lui
u scurt, bunăoară în ortografia dela Blaj? Maiorescianismul e cea dintâi epocă de matu-
ritate la noi, colaboratorii *Junimii* sunt enciclopediștii României. Destinul a hotărât ca după
cea dintâi perioadă de răscolire critică, să se ridice și stâlpul de lumină orbitoare care
să dea tuturor fiorii artei eterne. Profilul lui Eminescu s'a ivit la *Convorbiri*. Prin rostul
maestrului nu numai „limba veche și înțeleaptă“ a intrat în prerogativele ei naturale, sfăr-
mând teoriile gramaticilor, dar geniul creator ne-a strâns pe toți laolaltă în aceeași tabără
sufletească, lăsând unirea politică să se desprindă în mod logic ca un fruct copt al împli-
nirii unui proces de creștere.

Dacă acest curs de înaltă pedagogie a unui neam și-a menținut linia dreaptă și ca-
racterul de continuitate într'o țară unde îndemnul reformatoare se nășteau și mureau
cu aceeași ușurință, minunea se datorește D-lui Iacob Negruzzi. Neobositul animator, dela
masa lui de scris ca dela un post de comandă a dirigit îndărătnica și strălucita bătălie
literară. Plin de invenție în urzirea planului, pățimăș în crezul lui, neiertător cu adversarul
și întărindu-și propriul front cu rezerve noi descoperite cu multă dibăcie, D-sa și-a ur-
mărit programul, cu aceeași precizie de bun gospodar, treizeci de ani. „Știu că ești om
care când zice vorba, îi merge românului la inimă și-mi închipuesc că cu chipul acesta
a trebuit să ademeniști mulți creștini“, așa-i scrie undeva răposatul Duiliu Zamfirescu, pe
bună dreptate. Redactorul *Convorbirilor* a privit în toate părțile și a angajat toate pro-
vinciile locuite de români. Colecțiile revistei pe cele trei decenii, sunt dovada că a pipăit
românismul în întreaga ramificare a lui. În această vreme, ca scriitor, a atins toate genurile.
Cu-o vivacitate de spirit elastic, cu înclinări deosebite de bun observator al fenomenelor
politico-sociale pline de pitoresc în acele zile de prefacere, cu daruri de bun povestitor
și dispoziții de umor sănătos moștenite de acasă, agerul publicist s'a menținut pe primul plan
al interesului public. Negreșit, multe din aceste pagini au fost eclipsate de producția al-
tora, versurile ușoare s'au evaporat, satirele electorale s'au încadrat în epoca lor, piesele
de teatru au devenit documente de istorie literară, dar în vestitele *Copii de pe natură* s'a
păstrat încă pe seama posterității o lectură de-un blând farmec arhaic, care te învăluie
cu ispite de demult și cu o dulce moleșală, ca un păhărel de Cotnar vechi sorbit în ar-
hondaricul unei mănăstiri...

Eheu fugaces, Postume, Postume,
Labuntur ani...

Câtă dreptate avea surâsul resemnat al înțeleptului Horațiu, domnule Iacob Negruzzi:
Cum s'au dus anii unul după altul, lung șirag torcând ceas cu ceas firul unei vieți rod-
nice și fără greșuri. Cum au alunecat repede și cum au luat cu ei toată strălucirea de
odinioară: Atâția s'au așternut sub glie, atâția dorm acoperiți de uitare. Au amuțit pe
veci și silogismele lui Maiorescu și paradoxele lui Carp și glumele lui Pogor. S'au coborât
toate acolo jos în adâncimea rezervoriului de simțire obștească, îmbogățind comoara
noastră anonimă. Ați rămas singur din întreaga pleiadă, ca un stejar pe-o culme, dintr'o

pădure pustiită de vifor. Ciudată și nepătrunsă rânduială a sorții. Ce caleidoscop colorat, ce cascadă de imagini, ce joc capricios de amintiri trebuie să vă mijească acum. Sufletul D-voastră se mișcă la orice adiere, ca o bătrână punte brumată, întinsă peste svârcolirea unui veac. Câte vânturi n'au bătut-o din scorbura vremii... În amurgul calm, acum la sfârșit de poveste, toate roiesc parcă venind de departe pe aripa veșniciei. Istoria țării își deapănă filele sub degetele D-voastră, ilustre coleg: Vă reapar zilele de slavă: Unirea Principatelor, Plevna, Regatul, Mărăștii și Mărășeștii, marșul la Budapesta... Prea grea povară în goana unei singure vieți: În ordinea literară vă reinvie tovarășii de demult, toate chipurile de pe acești păreți vă fac semn. Sunt frânturi de gânduri care joacă acum, sunt zâmbete uitate, sunt teorii savante... Pe deasupra vârtejului lor secular, în linii mari, rezumative, se încheagă conștiința misiunii unui neam. Tripticul celor trei Regi, — trei trepte la pragul eternității —, strălucește înaintea D-voastră: Carol al *intemeierii*, Ferdinand al *isbăvirii* și Carol II al *contopirii*...

Incărcându-vă de atâtea daruri v'au alintat zeii,enerate Nestor al Academiei Române.

Nu v'au acordat numai binefacerea anilor nouăzeci, ei v'au ridicat deasupra vârstelor, vrând pe semne să răsplătească în mângâerea voastră răstřiștile veacurilor trecute, sau să păstreze cât mai mult aprinsă încă o curată candelă de veghe pe seama viitorimii.

Noi cu pietate ne vom închina totdeauna în fața ei.

4 Decembrie 1931.

P O E S I I

DE

ION PILLAT

ELEGIA SINGURĂȚĂȚII ÎN VREME

În fața mea la masă, băiatul meu citește
cu fruntea încrețită puțin de încordarea
ce-î face să urmeze povestea. Raza lămpii
ușure îl atinge pe păr bălai și geana
lui lungă dă o umbră... E fiul meu. Deasupra-î
mă văd — copil de-o vârstă — în cadrul dealtădată.
Citesc și eu la lampă. Mi-e fruntea încrețită
puțin de încordarea poveștii începute.
Am păr bălai. Am gene prea lungi umbrind privirea.
În ape limpezi ramul mai bine nu-și răspunde
de cum viața nouă oglindă poza veche.
Sunt eu acel din față? E el cel din perete?
Cum? glasul meu de-atuncia, îmi spune astăzi: Tată!
Dar vremea? unde-î vremea? O caut și e lipsă.
Sunt ca un om ce urcă pe munte și se-oprește
sub zid de stânci să strige ecoului un nume,
și 'nfricoșat aude ecoul că-î aruncă
alt nume...

Unde-î vremea? unde s'a dus? Să vie!
Cenușa să i-o scurgă clepsidra. Calendarul
să-și lase 'n vântul toamnei iar foile foșnite
în drumul ei. Tic-tacul ceasornicului bată
cu inima-î deavalma în pieptul meu. În sânge
vuiască valu-î vajnic.

Dar unde e? Să vie!

Cu păr bălai, în fața-mi — copil — citesc sub lampă ;
în poza din perete, cu păr bălai, citește
(de-atâția ani !) băiatul meu mic.

Să vie vremea !

Să isvorească tainic și turbure să curgă
între copilul de-astăzi și cel de ieri...

Ce singur,

Ce nesfârșit de singur, aștept aici.

Știu: totul m'a părăsit..

Sunt singur în trupul meu, cum singur
sta Robinson Crusóe într'un ostrov pe mare.

Chiar fiul meu cu ochi-mi nu poate să-mi zărească
în vârful de prăjină semnalul nalt, de pânză,
cum flutură, cum chiamă... În zare nimeni. Vremea
cu fumul ei de-o clipă pe cerul veșnic. Marea
și marea, iarăși marea, și marea pretutindeni.
Zadarnic. Nici o punte. Dă-mi mâna. Ce departe
mai tremuri.

Ține-mi mâna.

E mâna mea: sunt singur.

ELEGIA CUVÂNTULUI

Amurgul cade. Toamna și ornicul se 'ntoarce.
Viața își răstoarnă nisipul vremii. Totul
se 'ntunecă, se 'nchide. Da, ado lampa. Prinde
de geana umbrei ochiul luminei. Dă privirii,
ce'mi scapă, alta care să 'mi tremure pe suflet
cum tremură o rază de soare în aleea
de ulmi primăvăratici pe piatra ce așteaptă,
în umbră, clipa albă.

Ia-mi cartea, ia-mi ierbarul
de buchii moarte. Masca tiparului mi-o smulge,
sub care imi tânjește, ca un obraz, ființa
curată a simțirii. Abecedarul rupe-1 :
văratîc cum e cerul cu zodii ne 'nțelese,
ce-aduc de sus norocul sau prăvălesc năpasta,
Pe pagină să crească neîncepute semne.
Abecedarul uită-1, l-a împietrit cetitul.
Vreau proaspăt, viu cuvântul și gol, — așa cum sare
din spuma mării, sprinten, băiatul cu Sirena
pe brațe. Sperioasă, o clipă, mai păstrează
mînunea unei nașteri străine de dorința
ce-o chiamă: — pe nisipuri se sbate un delfin,
și un băiat își pleacă urechia pe scoică
să mai audă 'n suflet puțin.

Atât rămâne.

În suflet — mai departe — în zarea lui, acolo
privesc din umbră jocul cuvântului. Vocala
o văd și văd consoana, așa cum prinzi cu spaimă,
copil fiind, în codri, împerechierea stranie
a unor zei, de care n'ai bănuît nimica.
Acolo văd cuvântul, nu umbra lui: conturul
aceia de cerneală, ci miezul tăinei însuși:
un arc întins de sunet să săgeteze fuga
ce 'și profilează forma pe stâncile simțirii, —
un pas, un sbor, un dor, un vas cu amintire,
o urnă... Nu. Mai bine o danțatoare albă,
maramă lungi țesute cu socoteli subțiri,
ca să răsară goală și iar să se 'nvelească
— o statuie în umbre — în melodia vie
ce-o poartă 'n mine.

Vino cu lampa 'n mână. Prinde
de geana umbrei ochiul luminii. Dă-mi privirea.
Niciun cuvânt. Dă-mi sufletul.
Atât rămâne.

PELERINAJ MISTRALIAN

DE

TOMA VLĂDESCU

Ca acum un an revista *Latinité* și directorul ei, poetul Jacques Reynaud, au invitat pe toți credincioșii lui Mistral să vină la Maillane în Septembrie trecut, ca să mediteze „sur le bonheur et le malheur des hommes”. Senzul acestei chemări nu era numai reunirea câtorva prieteni în jurul amintirii unui poet iubit, ci semnul superior prin care o generație eternă afirmă pe lespedea celui mai reprezentativ mormânt credințe și lozinci nepieritoare.

Și într'adevăr toți aceia cari au putut răspunde emoționantului apel au încercat un sentiment profund reconfortant — pe care Eugenio d'Ors avea să-l rezume minunat într'o vibrantă alocuțiune. Sunt fără îndoială centenare care au tot fastul înmormântărilor definitive — și ne va fi permis să ne gândim acum la centenarul romantismului francez... Dar acela al lui Mistral, sărbătorit cu evlavie anul trecut și al cărui cult a fost reluat cu atâta emoție anul acesta, este un centenar, spunea eminentul critic spaniol, care rodește și care face să rodiască — *qui germe et qui fait germer*, cum se exprimă el într'o franțuzească dificilă, dar atât de mișcătoare. Este aici cu siguranță concluzia cea mai înaltă, cea mai importantă, a acestei întâlniri dela Maillane „1931”. Pentru o generație atât de monstruos încercată de cele mai dureroase aberații ale unei sensibilități egotiste, și peste care cade acum crunt rechizitoriul nemilos al unui întreg tineret descătușat,¹⁾ gloria lui Mistral este un învățământ. Ah! tinerii noștri psychanalști și amorfii „salonarzi”, cu sufletul confinat în introspecțiunile lui Marcel Proust — cum i-am fi vrut pe toți anul acesta la Maillane! Nici cerul acela limpede sau pironit cu stele de aur, care dau atâta poezie nopților provansale, nici întregul stil de viață al acestui colț de Mediterană în care trăesc cu virginitatea lor prodigioasă dela început, toate virtuțile rasei — nu le vom putea desprinde acum din vraja amintirii pentru ca să tentăm pe lacomii amatori de senzații subtile și de emoții rafinate... Suntem aici atât de departe de saloanele malițioase în care se

¹⁾ Mă gândesc la Occident și la răsunătoarea campanie contra literaturii „de l'après-guerre”. Noi am suferit mai puțin. Căci bătrâni ca d. Arghezi sau „tineri” ca d. Camil Balthazar nu ajung ca să creeze o „sensibilitate”.

irolesc atâtea ieftine oboseli de viață și în care se consumă zilnic toată mizeria vițiilor elegante! Suntem în țara în care poetul a comandat cândva

Que tout ce qui est laid se cache...

De aceea pentru toți cei cari au sentimentul valorilor permanente, *la chose immortelle* a lui Barrès, sentimentul lucrului etern, neîntinat, totdeauna tot atâtea de strălucitor „ca în prima zi“, spune Goethe — destinul gloriosului poet este o dumnezească binecuvântare. Pe ruinele strâmbe ale idolilor de cocaină și de stupefiante la care se mai închină încă ultimii adepți ai lui Gide sau Cocteau, versul purificator al lui Mistral se înalță ca o flacără de nădejde, ca o superbă chemare dincolo de viața trecătoare și ca o supremă consolare în spaîma „anilor fugarnici“...

Nimic nu mi se pare asemuiător cu soarta acestui sublim aed care n'a vrut să cânte decât „*pour vous ô patres et habitants des mas*“, cum zicea el, dar a cărui filosofie se împune astăzi contemporanilor ca un principiu esențial de viață omenească. Mistral nu se poate rezuma într'o formulă. El nu se poate defini în timp. Autoritatea lui e făcută să crească — tot atâtea de înaltă, tot atâtea de vastă ca orizonturile însoțite care i-au hrănit inspirația și tot atâtea de universal acceptată, ca pasiunile adânci ale muritorilor celor mai umili pe cari Mistral i-a cântat și pe cari Mistral i-a iubit...

Sub acest raport viața înțeleptului cetățean al Maillanei este lecția inepuizabilă prin care se va ști totdeauna că nimeni nu se ridică la umanitate decât bine prins, profund înrădăcinat în pământul său natal. Și tot astfel în ordinea psihologică — și aici sper că nu pun nimic dela mine („*la pensée est plus forte que le penseur*“, spunea undeva Barrès) — *le désir*, „setea“ care l-a torturat pe Renan și care l-a mistuit pe Barrès, la Mistral se duce să se satisfacă profund în divină natură a lucrurilor cu care poetul lui Mirreille s'a confundat, s'a identificat, pentru a o tălmăci în cea mai curată și în cea mai armonioasă expresie omenească. În aceeaș măsură, poate ca Dante și Goethe — cu rezervele juste pe care Maurras el însuș le face undeva — Mistral ne apare ca un mare exemplar de umanitate. Și această familie spirituală atâtea de numeroasă, atâtea de emoționantă, care, de acum înainte, în fiecare an, se va aduna la groapa nemuritorului poet, aceste inimi vibrante, acești pelerini pioși, mi se păreau anul acesta la Maillane posesorii inspirați ai unui minut etern.

Cine va spune emoția cu care ne-am dus să vizităm aceste locuri sfinte de poezie și al căror farmec surprinzător răspundea celor mai nobile, celor mai omenești înfiorări ale sufletelor noastre!

Avignon, Maillane și Saint-Rémy, silabe cu rezonanță de note muzicale, cu tot soarele din poemele lui Mistral și cu ritm de farandole — ele ne evoacă acum momente care nu se pot uita și în care sublima seninătate a sufletului împăcat se ducea pe aripele poeziei și ale rugăciunii, foarte sus, în universala splendoare a cerului.... Căci pământul acesta pe care Dumnezeu fără îndoială, și dragostea unui poet, l-au hărăzit încântătoarei *douceur de vivre* este deasemenea pământul celor mai profunde vibrațiuni ale inimei și al celor mai înalte emoțiuni ale spiritului. N'a venit oare aici, cândva, puțin mai departe, la Aignes-Mortes, Saint-Louis implorând pe Dumnezeu în această capelă „aux arceaux nerveux“, a turnului Constance, să-i acorde „darul lacrimilor“, *le don des larmes*, — aici unde mai târziu Barrès avea să-și găsească nepieritoarele lui cadențe în calma melancolie a scumpei sale Bérénice?... Și nu tot aici a venit Charles Maurras, în vraja misterioasă a nopților provansale pe care le-a povestit atâtea de patetic în ale sale „*Quatre nuits de Provence*“ — nu tot aici a venit îndureratul poet-filosof să-și desăvârșească monumentul somptuos și grav al gândirii sale?

Umbră lui Mistral, cu prezența ei permanentă, inefabilă — eternă rugăciune, glas de profet — stăpâniă ca o poruncă de dincolo de viață, toate aceste amintiri și toate aceste meditații. Și sub cerul atâta de sombru anul acesta, care dădea peisagiului nostru nu știu ce culoare barresiană, acest pământ cu moștenirea lui amestecată de dragoste și de suferință, noi îl salutăm acum prin geamurile plouate ale autocarelor care ne conduceau spre locurile de pelerinaj, cu toată fervoarea, cu toată emoția tăcerii noastre adânci.

Maurras eră cu noi. El n'a putut veni să ne întâlnească decât a doua zi, în biserica dela Maillane unde avea loc serviciul divin pentru pomenirea lui Mistral. Ce însemnează poetul lui *Nerte*, al lui *Mireille*, al *Poemului Ronului* și al lui *Calendal* în gândirea și în viața lui Charles Maurras — cum am putea s'o spunem în aceste câteva note? Este mai mult decât o dragoste fără margini, mai adânc de cât o credință jurată pe cele mai sfinte elemente care le sunt comune — Patrie, onoare, poezie... — este o devoțiune la care răspund acordurile unanime ale sufletului dezolat și eroic care, în *Musique interieure*, cerea nu știu cui, *les sources de la joie*... Ah, cu câtă tristețe se apropie poetul de chinătorul mister al existenței — și cât de amară, cât de dureroasă e renunțarea lui!

*Presque à la veille d'être au port
Où s'apaise le coeur des hommes
Je ne crois plus les pauvres morts
Mieux partagés que nous ne sommes;
Je ne conduis vers mon tombeau
Regret, désir, ni même envie
Mais j'y renverse le flambeau
D'une espérance inassouvie.*

În cântul sublim al lui Mistral, acest învins al metafizicei care este Maurras a găsit o magnifică sinteză de viață poetică și de viață omenească, dar o viață, cu un sens estetic și mai ales cu un sens moral, care trece dincolo de barierele cotidianului pentru a se deschide asupra unor orizonturi în care înaltele revelații devin posibile. La aceste revelații, pe care le-a sesizat poezia profund creștină a lui Mistral, Maurras nu va fi ajuns poate niciodată — dar dogoritoarea lor căldură, iradierea lor, cu mesaj transcendent, au animat spiritul rebel, înghețat al poetului nostru și dacă nu l-au prins definitiv, ele explică în orice caz pentru noi secretul devoțiunii lui provansale. Deaceia în fiecare an, de pe la sfârșitul lui August, Maurras trăește o lună de zile în Provența, departe de sgomotul înfiorător de cotidian al Parisului, în tovărășia poezilor morți, a poezilor scumpi pe cari i-a iubit într'o înfrigurată tinerețe. Pământul acesta îi șoptește versuri nemuritoare care se înneacă în cântecul melancolic al ciobanilor, în freamătul măslinilor, în fluieratul pescarilor — și care îi talmăcesc misterios sensul superior al unei vieți furate celui mai îngrozitor dezastru...

Niciodată Maurras nu poate vorbi de Mistral. El îl spune pe dinafară. *Je ne puis parler de Mistral* — zicea el cu vocea sugrumată de emoție la Maillane — *parce que je l'ai connu, parce que je l'aime!* Dar atunci când îi rostește numele sau când îi spune versurile, pe care le cântă aproape — așa cum le-am auzit eu anul acesta la Saint-Rémy — capul lui Maurras se transformă într'o încordare imposibilă, glasul lui anevoios și dur capătă inflexiuni necunoscute, și n'aș ști să spun ce flacără îi luminează ochii lui mari,

vii, sclipitori, și-i încălzește toată ființa... Astfel trebuie cunoscut Maurras, în stăpânirea deplină a acestor dragoste, a acestor frenezii nedefinite, care constituiesc comoara cea mai de preț a ființei lui. Un om de statură mijlocie, cu mers măsurat și sigur, gesturi hotărâte subliniază răspunsuri fără replică, o mustață bogată ascunde greu un răs sec și crunt care trădează copios pe polemistul învierșunat de fiecare zi — iar ochii lui cu sclipiri neașteptate, scapără de lirism profund, iubire generoasă, ură neîmpăcată, aprinse nostalgii — toate acestea sublimate, topite în văpaia acțiunii imediate și în setea de realizări iremisibile. Dacă sunt mai multe și nenumărate aspecte ale lui Maurras, la Maillane noi am cunoscut pe acela care ne este cel mai scump. Pentru anumiți invalizi cerebrali cari vor să construiască pacea lor „perpetuă“ pe eșafodajul neghiob al grandilocvenței pacifiste, Maurras firește este un obiect de spaimă și un scriitor cel puțin incomod !.. Urmează apoi secta bogată a acelor pe cari Bernanos i-a etichetat pentru totdeauna cu deliciosul nume de „*bien-pensants*“, timorați conformiști, „burghezi“, fără vlagă și fără curaj, cu grija unică a „biftecului“ cotidian, și cari iau față de Maurras o atitudine de cuviincioasă neutralitate — adică tot ce le poate permite amplexarea modestă a persoanei lor... Pentru noi însă poetul *Muzicii interioare* este mai ales omul profund răscolit de o problemă sfâșietoare care i s'a pus cu toată puterea ei devastatoare, o problemă înfinit mai tare de cât el, pe care n'a putut s'o rezolve, dar căreia îi supraviețuește miraculos, „*par une mysterieuse privation*“, cum spune undeva Massis. Ii supraviețuește însă fără nici o abdicare și fără desgust, păstrându-și departe de orice revoltă, toată grandoarea lui de om. Aici Maurras mi se pare un *erou*. Căci ce prețuesc revoltele sterile, plebeiene sau, pe de altă parte, sumistiunile ieftine pe care nu le-a rodit nici o vâltoare interioară și care nu răscumpără niciun sacrificiu personal! Aceste vâpăi mistuitoare, Maurras le-a cunoscut cu tot uraganul lor de suferință — ele s'au transformat în strofe de chinuitoare emoție, sfâșieri de suflete, și s'au plecat, etern învinse, la picioarele Minervei pe care a invocat-o în accente de adorație supraomenească; „*Des hommes, ô Minerve! des hommes conscients autant que soucieux de ce qui leur manque, dévorés du sacré désir!*“.

Astfel îl priviam pe Maurras în acest loc de rugăciune și de reculegere: ascuns în umbra Bisericei, încercam să surprind privirile lui atâta de expresive, ca să găsesc poate ca printr'un miracol așteptat, vechea flacăra

d'une espérance inassouvie...

„...*Au centre de l'Eglise Maurras s'adresse au Pape*“, scria Barrès. Dar capul acesta mobil pe care-l vedeam acum, acest păr cărunț și aproape fremătător, ochii lui teribili de oboesală și de nesiguranță — îngreunați de ce amintiri? de ce regrete? nu erau oare o sforțare spre *mai departe*? Și recentele lui reflecții din *Corps glorieux*, nu sunt oare pasul unui călător întârziat pe un drum aproape întezărit? El nu aude când preotul în altar dă semnalul supremelor rugăciuni. Privește în jurul lui și respectuos se ridică. Niciodată un destin nu mi s'a părut mai crunt, mai nemilos decât al acestui om pe care nu știu ce sortilegiu îl separă de un *absolut* din ce în ce mai evident — pentru a-l lăsa la frontiera a două lumi, într'o regiune în care poate n'a pătruns decât el¹). Deaceea Maurras, atât de hulit de anumiți arhiepiscopi și cardinali catolici, mi se pare în această mică și emoționantă biserică dela Maillane cea mai umilă, cea mai tăcută rugăciune. Lipsit de cuvântul misterios care deschide poarta dumnezească a fericirii tuturor creștinilor, el se înfățișa în tăcerea lui profundă, dureroasă, ca acea statuă animată de o viață prodigioasă căreia artistul italian nu-i mai cerea decât să vorbească...

1) *Corps glorieux, vertu de la perfection* — piesă capitală pentru cunoașterea lui Maurras.

...Iar corurile care răspundeau preotului, în altar, ne învăluiau sufletul de această căldură revelatoare a unei arte de o magie incomparabilă și care transpune în muzică toată poezia, prodigioasa poezie a Provenței. Acordurile lor pătrunzătoare și atât de simple în acelaș timp, se răspândiau în tăcerea Bisericii și veniau să se aștearnă pe tremurarea inimilor noastre, ca să trezească în fiecare dintre noi nu știu ce grăunte de poezie de care nimeni nu e lipsit. Când evoc acum, după atâta timp cât a trecut, cântecele provansale pe care le-am auzit întâia oară la Maillane și la Saint-Remy, amintirea fermecătoare pe care o păstrez, cu emoția intactă a primei surprize, nu-mi spune nicio nepotrivire, nicio deosebire, nici o singură nuanță care să le despartă. Ci o melodie ruptă din suflet și minunat de limpede rezumă aceste grave armonii, ritmul acesta divin care se înalță spre cer în cascade de patimi și de dorințe, pentru a se domoli încet, ușor, ca un acord profund al omului cu creațiunea sau, tot atât de bine, ca o vecinică resemnare omenească. Este aici poate tot sufletul chinuit sub povara neînțeleșului lui destin, ființa răscolită în fibrele ei cele mai secrete — dar deasemenea mi se pare că toată Provența cântă în aceste vibrante rugăciuni în sfârșitul cărora, un fel de apoteoză a suferinței regeneratoare, pare că renaște pe suspinele pierdute în înălțimi, certitudinea sublimă a speranței; asemeni creștinismului, el însuș renăscând peste altarele arse...

Niciodată poate nu mi-a fost dat să sesizez o sinteză mai bogată, o mai amplă poetizare a întregii ființe.

Liturgia s'a terminat devreme, dimineața. Ne pregăteam acum să mergem la mormântul Poetului. Afară ploaia nu conținea să cadă în stropi repezi și tot mai mari — dar acest cer acoperit cu nori cenușii, ploaia aceasta mai capricioasă ca niciodată în Provența, nu era pentru noi decât o amintire mai mult, și ce amintire!..

Maurras trebuia să evoace într'adevăr după amiaza aceea sumbră în care a murit Mistral și în care poetul în agonie, întrebând ce timp era afară și răspunzându-i-se că era urit și că ploua — a înclinat capul și a zis; „*il fait bon pour les semences*“. Totuș o răpitoare arlesiană nu era mulțumită! — *Dommage que le soleil nous manque*, zise ea. — *Vous en faites*, răspunse Maurras răsând, și cu acel gest definitiv care rezumă tot disprețul lui de imposibil — nu însă înainte de a-și fi privit compatrioata cu o delicioasă și și bine meritată atenție (nu comit nici o indiscreție, restabilind aici un adevăr: autorul „Romantismului feminin“ este unul din cei mai pasionați admiratori ai femeii)...

Dar iată că înainte de a ieși din Biserică, Maurras singur și aproape izolat se oprește o clipă: omul pe care atâta îl privisem, dar pe care nu-l cunoscusem niciodată — mă fixează acuma lung, îmi strânge mâna și se duce fără să spună un cuvânt... N'aș ști nici acum să tălmăcesc sensul acestei prietenii neașteptate, dar legănat de un gând ambițios îmi ziceam atunci că pe omul acesta, care mi-e atât de scump, îl voiu fi întâlnit poate într'unul din acele minute spirituale în care recunoașterea fizică devine miraculos posibilă... Naiv entuziasm! Duioase copilării!.. În orice caz emoția mi-a fost atât de mare cum n'aș ști s'o spun aici, și cum n'am putut să i-o spun nici lui, câteva minute mai târziu, în aceeaș dimineață, la cafeneaua Pascaloni când auzindu-ne numele a cerut să ne vorbească, ca să-și exprime cu această imensă prietenie provansală o satisfacție disproporționată, pentru nu mai știu care studiu critic — și să ne spună cuvinte neuitate... dar care nu mai interesează pe cititorul nostru.

Am luat deci această strângere de mână, pe care el nu mi-o datoră și l-am părăsit repede — ca un vinovat.

Dar el nu m'ar fi putut părăsi... Și ce-mi spuneam acolo sub ploaia care se întetise tot mai mult, în drum spre mormântul lui Mistral — sămânța prodigioasă de inepuizabile recolte — ce-mi spuneam dacă nu aceste versuri, inspirate par'că anume de clipa aceea

care ne reunia pe toți în comunitatea aceeaș rugăciuni și în fervoarea celei mai nobile dintre prietenii...

*Le vent vif a cueilli la verveine et la menthe
Pour nous envelopper des charités du Sort.
Ami, nous raisonnons de l'humaine tourmente
Comme deux matelots qui reviennent au port.*

„...*Nous raisonnons de l'humaine tourmente*“ — minunate cuvinte revelând în minutul acela tot sensul pelerinajului nostru, al tuturor cari veniserăm la Maillane, „port“ a mării latine, ca, pe deasupra snobismelor la modă¹⁾ sau al modelor efemere, să medităm pe tema eternă a destinului nostru: „*Sur le bonheur et le malheur des hommes...*“

...Și acolo, la mormântul lui Mistral, nu știu ce tăcere de nedescris s'a făcut, niciun cuvânt, nicio șoaptă nu se mai auzia în tot cimitirul, ploaia cădea pare că mai încet peste capetele noastre descoperite — doar frunzele pomilor cutremurați de vânt continuau concertul lor nesfârșit, în care se va legăna deapaururi somnul lui Mistral... Atunci ca să ne libereze par'că de atâta emoție, un bătrân cu barbă de patriarh și cu gest sacerdotal, un „*capoulié du felibrige*“ abia stăpânindu-și lacrimile care-i umezeau pleoapele, a exprimat în limba provansală, pe care fiecare o tălmăcea în dicționarul inimii lui, imensa noastră dragoste pentru Mistral.

Dimineața trebuia s'o sfârșim în casa lui Mistral, unde poetul și-a petrecut toată viața și și-a trăit tot ce constituie astăzi filozofia lui. Văduva lui Frederic Mistral voia să primească în casa poetului, și în care nu s'a schimbat nimic dela moartea ilustrului ei soț, pe organizatori și pe toți cei cari veniseră din toate părțile lumii latine: Italieni, Spanioli, Americani-latini și singurul Român care era acolo...

Neuitate momente, în care emoția covârșitoare ce ne stăpâna învingea puterile omenești, și a căror simplă amintire ne dă și acum acele sublime înfiorări pe care nu știm să le mai fi trăit vreodată. Ținând în mâini tremurătoare câteva file, după care ne citia un fel de mesaj, pentru ca astfel testamentul poetic și civic al lui Mistral să treacă din generație în generație, vocea clară și îndurerată a bătrânei care a fost tovarășa de toată viața a magului dela Maillane plutia pe valuri de armonie — căci dincolo de zidurile acestei case sute de oameni intonau într'un dumnezeesc acord, cântecul mistralian *Coupo Santo*... Cine n'a auzit accentele magnifice ale acestui imn care-și deschide drum în regiunile cele mai secrete ale sufletului, cine nu le-a auzit răsunând în decorul acela dela Maillane, nu va înțelege niciodată frenezia care ne-a biruit pe noi și nu va pricepe de ce condeiul nostru se resemnează acum să evoce pur și simplu aceste momente care-și răd de orice posibilitate de expresie omenească.

Ne-am dus apoi la Saint-Remy unde ne-am întrunit la unul din aceste banchete care fac reputația culinară a ospitalității provansale... Vasta sală a hotelului dela St.-Remy era plină de invitați din tot *Midi*-ul Franței și printre cari se remarcă superbe Arlesiene ale căror costume rivalizau cu florile în profuziune răspândite pretutindeni. Dar cine era bărbatul acesta cu ochi sfredelitori, cu frunte mare, care știind că sunt Român imi cere pe neașteptate noutăți dela Nichifor Crainic? Era poetul Joseph d'Arbaud... Alături de el la masă, trebuia să vorbim tot timpul despre țară, despre poezii români, despre afinitățile dintre sufletul provansal și sufletul românesc. Imi spune că Pamfil Șeicaru l-a invitat

1. Cineva imi amintea zilele trecute, din vremea studenției, pe un tânăr, foarte fin, care făcea multă gălăgie ca să impună descendenților lui Mihail Eminescu, entuziasmul lui pentru.... d. Paul Géraudy! Și lucrul nu era de glumă, căci tânărul în chestie, despre care mi se spune că a publicat și oarecare versuri (era fatal), ambiționa pur și simplu să creeze un curent. Nici nu bănuști: „*intimismul*!“ — *c'est pour vous dire...*

anul trecut în România pentru un ciclu de conferințe. — Când vii? îl întreb eu ca un reporter grăbit. Dar răspunsul lui d'Arbaud e mai domol. Pământul pe care nu știe dacă-l va vedea vreodată și amintirea prietenilor de departe, lasă o clipă visător pe poetul *cânturilor palustre* și al lui Bête du Vaccarès... Dar pe Nichifor Crainic — a cărui absență eram mai mulți ca s'o regretăm acolo — la sfârșitul acestui banchet trebuia să-l dușmănesc, literalmente! Amintirea discursului lui de anul trecut era vie aici — Și iată că acum mie mi se cerea să vorbesc... Am făcut-o și eu — cum am putut! Dar dacă după mica mea alocuțiune nu m'am lăsat convins de amabilitățile prietenilor, și dacă regret și acum lipsa unui cuvânt românesc inspirat la acest banchet de dragoste și de poezie — mie să-mi fie permis să arunc acum toată responsabilitatea..... pe seama poetului *Darurilor pământului!*

Din toate aceste locuri venerabile, însă, pe care le-am vizitat, nimic poate nu ne-a mișcat mai mult decât vizita la *mas du Juge*, casa în care Mistral s'a născut. Nici acest pios banchet dela Saint-Remy care ne-a strâns pe toți în jurul unei mese frățești, nici chiar primirea dureros de emoționantă pe care ne-a făcut-o M-me Frederic Mistral, nimic, cu siguranță, n'a putut să ne răscolească atâta de adânc. Dar acest *mas du Juge* unde printr'o milostivire dumnezească, Mistral și-a deschis ochii lui mari asupra unei lumi pe care trebuia pur și simplu s'o regenereze, s'o inunde de soare și de tinerețe — avca să fie deasemenea momentul cel mai înalt al clipelor noastre spirituale.

Cum aș putea să exprim fericirea misterioasă a acestei mici colibe de țaran provansal care păstrează în cele mai mici amănunte secretul unei splendori indefinite? Pătrundem încet, pioși în aceste încăperi austere dar atâta de familiare, în lungul scârilor strâmte și simple — și nu vom putea epuiza această ardoare inexprimabilă pe care frenezia noastră o adaugă la atâtea amintiri. Iată, colo, pe o masă de lemn, o lampă cu petrol care pare că rezumă toată simplitatea fericită a acestui norod de țărani. Puțin mai sus camera în care Mistral s'a născut și, aproape alături de ea, aceia în care divinul poet și-a compus prima sa capo-d'operă, de care el trebuia să spună lui Lamartine: *C'est tout mon coeur!* Mica odae, în care a înmugurit Mireille, floare pură, cea mai delicată a Provenței și care domină de atâta de sus toată câmpia provansală — ce poet va spune vreodată toată grandoarea ei! Noi toți, mistralieni, maurrasieni, barresieni, aducând în acest concert tot tezaurul particularităților noastre naționale, prieteni ai rațiunii și ai spiritului, simțiam confuz, ca în acest final armonios din *Jardin de Bérénice*, umbra lui Mireille care se infiripă în peisajul dezolat de afară. — Și nicio rază de soare n'ar fi putut să dea atâta lumină... Așa o vedeam, sublîma mică îndrăgostită, târând dealungul câmpurilor furtuna dragostei ei mistuitoare, printre frații ei țărani, până la picioarele *Sfintelor* care i-au revelat izvoarele misterioase ale fericirii — această eternă înțelepciune pe care ea însăși „sfântă și martiră“, Mireille, a învățat-o suferind:

„...Heureuses, heureuses les âmes que la chair ne retient plus sur terre...“

Să nu ne atingem mai mult de aceste amintiri. Ele vor rămâne pentru totdeauna secretul emoțiilor celor mai înalte, freamătul cel mai pur al inimilor noastre — și niciun accent nu le va traduce vreodată în cuvinte. Ele sunt moștenirea sfântă a unei rase pe care pedanții și „savanții“ n'o vor putea niciodată îngropa sub praful bibliotecilor lor.

Am plecat din Avignon după un popas — pe care l-aș fi vrut lung... Și în cerul viu luminat acum, mie un cântec mi se părea că se ridică și cuprinde tot acest pământ arzător și poetic al Provenței, *Coupo Santo* pe care l-am ascultat tremurând de emoție în pragul casei Poetului, și care se ducea acum să încoroneze în azur superbe ziduri care încing cetatea avinioneză...

*Coupo Santo
E versanto
Vuejo à plen bord
Vuejo abord lis estrambord
E l'enavans di fort!*

„...Entuziasmele și energia celor tari!“ Cântec de izbândă și de liberare, adevărat „chant de confiance dans la vie“, cum ar fi vrut să cânte, unul, Barrès, cu ce rezonanță îl auziam acum în cea mai secretă parte a sufletului nostru! Accentele lui mândre și grave, ca niște silabe revelatoare, ca niște chemări dumnezeiești, ne pătrundea toată ființa — și ne îmbătau până la orgoliu. Expresie sublimă a întregii poezii a Provenței, ele ne legănau în splendida lumină a unei *clipe eterne*, la care aspiram cu toții — și la care vom putea etern să aspirăm prin grația lui Mistral.

RUGĂCIUNE DOMNEASCĂ

DE

D. CIUREZU

— Codru'n vânt se legăna
Domnul Țării se ruga : —

Doamne
Ingenunchiu sub voia ta.

Om de rând și Voevod,
Slujitor peste norod,
Intăiu bulgăr și-apoi gând
Insoririi Tale dând;
Intăiu mlaștină și luncă,
Umilire și poruncă;
Intăiu vierme și-apoi vis
Din țărâna mea desprins...

Freamătă a te ruga
Sufletul și țara mea,
Că se'ndoaie teama 'n ea
Cum se'ndoaie ramura
Când o bate grîndina;
Cum se pleacă spre vâlcea
Gârnița de vreme rea,
Codrul de zăpadă grea,
Dunărea'n inima mea...

Că nu-i suflet ca să-Ți spue
Nici mireasmă de cățue,
Nici altare de tămâe
Rugăciunea care sue —

— Răurile-o duc în vad
Vântu 'n codri-adânci de brad;
Munții'n truda lor spre stele;
Prin viroage și muncel
Troitele țării mele :

Țara mea căzută'n praf
De pohtire și de jaf;
Țara mea culcuș de fiară
Frunte plină de ocară;
Hulă peste viața mea,
Cum te 'ndură inima?
Cum te 'ndură ca să vezi
Jecuire pe livezi;
Jecuire prin ogoare,
Tânguire prin pridvoare
Foc și sălă pe hotare
Prund de gânduri fără soare?

Cum te 'ndură ca să știi
Raclele fără făclii
Tâmpilele svârlite 'n Jii
Mănăstirile pustii
Mumele fără copii...

Nărue și umilește
Gândul care îndrăznește
În trufia lui și 'ntreabă
Rostul firelor de iarbă.
Rostul viermilor și-al lumii
Al iubirilor și-al glumii;
Rostul munților și-al mării
Patimii și-al răsbunării.

Dacă Doamne cumva crezi
Rodul țarinii să-l pierzi,
Rodul inimii și-al minții
Piatră de hotar credinții,

Frânge-mi trupul pe din două
Pune-mi peste gene rouă
Peste gură brazdă nouă ;
Fă-mi din noapte și din soare
Giulgiu pentru 'nmormântare,
Din bujori și pădăie
Căpătăiu de năsălie,
Din luceferi și din stele
Rază veșniciei mele :
Codrul lui m'o comanda
Apele m'or legăna
Luna mi-o cădelnița —
Pune-mi mâinile pe piept
In adâncul lui și drept
Să nu văd cum se fărâmă
Ruga țării în țărână —

Iar de vrei să biruim
Șerpii 'n cale să-i oprim,
Slavă 'n piatră să zidim ;
Rogu-mi-te dă-mi puteri
De puhoae'n primăveri ;
Prăvălirile din mări,
Trăsnetul din patru zări,
Ura unei frământări

Vijelia unei țări ;
Huetul furtunilor,
Spăimele minunilor,
Codrii să se 'nsufletească
Munții să se prăvălească
Matca gârlelor să crească
Oastea mea să biruiască
Oastea mea și-a codrilor
Freamătul păstorilor. —

Drumurile vor cânta,
Prispele s'or bucura
Satele s'or lumina
Gândul s'o 'nprimăvăra,
Eu cu mâna voi lucra
Și cu mine țara mea
Zid la preamărirea Ta :
Codrul în odăjdii sfinte,
Al nădejdilor părinte,
Fruntea 'n psalmi și-o ridică
Liniștile-o 'ngenunchiă
Heruvimi va legăna.
Doamne,
Fie voia Ta.

F R A G M E N T

DE

VICTOR PAPILIAN

Maxim începu să servească. O nouă înfățișare căpătase masa cu venirea doctorului Latour, o înfățișare de sărbătoare, stărnită de strășnicia vorbei și de risipa largă a bogățiilor. Freamăt, neastâmpăr, strălucire și voie bună. Cu toți parcă erau puși pe întrecere.

Curios! Lui Maxim, această schimbare nu-i displicu. De obicei, mesele erau posomorite. Cei doi frați, așa de uniți și de înțelegători între ei, rareori mâncau împreună. Nu voiau să-și stingherească cu nimic libertatea — lucru de înțeles — dar dintr'o invoială atât de blajină, ei făcuseră repede un amenințător consemn. Se feriau de ora fixă a mesei, ca de-o greșală, care cu siguranță avea să-i ducă la pierderea neatârării: și porniți împotriva oricărei încercări de ordine sau de disciplină casnică, chiar de se nimeriau câteodată împreună, abia de schimbau o vorbă, unul cu ziarul înainte, celălalt chiorăș cătând în carnetul de note.

Acum, masa zbârâia.

În risipa de bogăție, cași în neastâmpărul viu al discuției, Maxim își descoperia mari însușiri. Era un servitor cinstit cu dragoste de meseria lui. Inchipuirea, sub dorința de mai frumos, îi prelucra cu dobândă mare, amănuntele convenirii. Fața de masă și șervetele străluciau la fel cu pieptarele de sub fracurile domnilor; Suzana adusese flori, ce glăsuiau feciorelnic de curat, iar paftelele mari ale farfuriilor, de un alb străveziu și moale, erau dulci la privit, ca feliile de lapte covăsit. Își inchipuia că servește la un restaurant elegant, într'o cameră separată, așa cum văzuse pe pânză, la cinema. În cleștarul paharelor și al carafei, cu pietricele și bobite șlefuite ca nestematele, vinul părea untdelemn de galben ce era și totuși subțire la picur, el suna în sticla groasă, ca clinghetul unui pârâu prin ciolanele de cremene ale munților. Maxim simțea în ureche șoptirea tainică a notelor de jazz și în ochi — deși era ziuă — amețeala luminilor aprinse. În mîntea lui surexcitată, voiabună, râsul și zgomotele se prindeau firesc de cleștarul paharelor și de tacămurile de argint. Vorbele cu grele înțelesuri și dresuri meșteșugite de învățături, atârând ciorchine, săriau sprintene, ca puricii poveștilor, potcoviți cu ocale de oțel.

Maxim observă repede, că trecuse într'o lume cu totul alta decât cea a sufletului său, lumea cărnii, a păcatului, a diavolului și a morții. Sufletele celor trei domni petreceau sub farmecul necredinței și al interesului, iar buzele lor putrede de nesațul poftelor, glăsuiau deșărtăciunile frumos și îmbietor pentru niște urechi mai slabe. Pe el însă, ațărarea simțurilor nu-l putea înșela! Indârjirea îi strunise mîntea și îl făcuse prevăzător.

1. Din romanul „În credința celor șapte sfeșnice de aur“.

Cinstit ar fi fost să-și înstrăineze mintea de astă tabără dușmană și s'o mute aiurea, în pașnica visterie a sufletului; cinstit era însă s'asculte cu luare aminte, să îngrămădească tot ceiace auzia, în strânsele încăperi ale creerului. Cine știe când îi puteau sluji! Curat, cât mai curat! îi era cea dintâi lozincă. La pândă, mereu la pândă! îi suna cealaltă.

Inginerul vorbea acum despre perfecțiunile aduse fabricii. Maxim le aflase dela muncitori.

— Am ajuns, doctore, să putem trage în colaci sârmă laminată după cele mai bune condițiuni tehnice. O sârmă laminată moale, cu o rezistență de 32 până la 37 chilograme, pe milimetrul pătrat și o alungire dela 21 până la 26 de procente, nu mai prezintă pentru noi, nici o greutate... Putem lucra, după necesități, sârmă tare pentru cuie și sârmă sudabilă pentru lanțuri... Apoi sârmă laminată specială pentru circuite telefonice; sârmă plastică pentru nituri și șuruburi; sârmă elastică pentru resorturi...

Se opri din vorbă, ca să toarne de băut oaspeților. Maxim îi privi cu admirație gestul. Avea mâna sigură, cași vorba.

— A fost greu până am obținut laminarea sârmei de cinci milimetri... odată aci, n'am mai avut nici o dificultate...

— Și cum ai ajuns?.. îl întrebă, cu interes doctorul.

— Mai întâi materialul... Nu întrebuițez decât oțel Besemer-Thomas... Apoi nu primesc lingourile decât dela Böhler... E important de știut... Oțelăriile dau materiale de calitate diferite și minimum de diferență a minereului repercutează asupra însușirilor sârmei...

— Dar cu lucrătorii?

Inginerul zâmbi mulțămît. Aștepta întrebarea.

— Am concediat lucrătorii băștinași și am adus din străinătate oameni capabili, maiștri iscusiți.

Deobicei, el vorbea neomenos; dar acum se și fălia, ca un adevărat reprezentant al clasei stăpânitoare, vrând să dovedească celorlalți virtutea lui necruțătoare.

— Cei mai mulți erau țărani... Poffim!.. Toate satele dimprejur făcuseră un adevărat exod, aci...

Și apoi, batjocoritor.

— Nu le mai plăcea plugul... îi dedulcise la oraș, războiul. Voiau să tremure în haine albastre de muncitor și să moară de foame, cu cascheta de apaș pe cap... Nu știu dacă ați observat... volanul și atelierul sunt primele etape ale orășenizării, deci ale mizeriei...

— Sunt primele tentații ale anarhizării... îl întrerupse doctorul.

— Inapoi!.. La plug, ticăloșilor!.. se resti inginerul, cașicum ar fi avut la scară, ceata de milogi a lucrătorilor disconțați.

Maxim își aminti de Bidiga și Samoilă. Și ei se aflau printre acești nenorociți. Sărmanii oameni! Plătiau amarnic vina obârșiei lor țărănești. Lipsiți de orice ajutor în preajma iernii — Samoilă cel puțin era singur — dar Bidiga, după câte aflase, avea și copii. Simțirea i se muie dulce, ca o privire înainte de lăcrămare. Apoi, din suflet, în tremur de fior, încercă să se desprindă un duh subțire. Maxim se învinovăția. Parcă-și trădase tovarășii slujind, nu rob supus puterii lumești, ci pregătind cu aurul sufletului său, acest ospăț al lui Belșatar.

Convorbirea nu-i mai făcea plăcere. Trebuia să se depărteze de atari oameni tru-fași și nemiloși, să fugă din locașul îngâmfării și al indestulării, ca în clipa de față, la-mura sufletului său să se așeze cunună de lumină, în rouă de lacrimi, pe fruntea celor, care fără nici un murmur, îl urmaseră. Acum, plutia parcă și el odată cu duhul eliberat al sufletului. Iși aminti de minunata vedenie a celei dintâi nopți de transport. Peste pământul afundat în întuneric, se desfășurase puntea minunată a zorilor, din care se înălța țesătura firavă a noului firmament.

Maxim știa unde se află, ce face și totuș privirea-i era cețoasă și mișcărilor amorțite. El se desprinsese din el.

— Maxim... auzi el deodată.

— Porunciți, domnule Doctor...

Luat pe neașteptate, el se prezenta ca în fața superiorului, la regiment. O furnicare îi străbătu tot corpul. Parcă sufletul risipit se întorcea în porii pielii și ai cărnii, în mili-oanele lui de locuințe, mici cât vârfurile de ac.

— Ia spune-ne, pentru ce te-ai pocăit?

Maxim auzia întrebarea deslușit și totuș n'o înțelegea. Mîntea-i tremurătoare încă dibuia pe alături de creier.

Doctorul observă.

— Lasă, Maxim, nu te sții... doar nu suntem dela poliție...

Maxim bălbăi:

— Știu, domnule Doctor...

Se căsnia cu un răspuns demn, dar mîntea-i era turbure și în gât avea un nod uscat.

— Popii... adică preoții... putu el băigui și tăcu încet de emoție și prostie.

— Uite, adineaori, continuă doctorul, am aflat că ești pocăit.

Maxim avu o ușurare. Nu se înșelase. Cât fusese la bucătărie, domnii vorbiseră despre el și astă descoperire, fără nici o însemnătate în alte împrejurări, îi liniști deodată mîntea și sufletul. Un răspuns, el avea gata oricând. Putea vorbi fără nici o pregătire, despre a doua venire a lui Isus Christos, și mileniu, despre planul dîvin al vîrstelor, cu epocele sau dispensațiile lui, despre moartea a doua în opoziție cu milioanele, ce nu vor muri niciodată și despre alte multe învățături sau îndemnuri de viață nouă, cu care se îndeletniceau studenții în biblie. Dar, nu aci se afla secretul pocăirii lui. Nu-și pusese prepusuri de judecată, atunci când făcuse pasul. Ceva măreț, sublim, îl îndemnase și acel sublim, nu-l putea mărturisi prin vorbe.

Doctorul îl vedea că șovăie.

— Nu te jena, vorbește... pentru ce te-ai pocăit?..

Maxim făcea o figură prostănacă și-și dădea seama. Îi era rușine. Avea în el adunată atîta învățătură, cu care putea să înfrunte toată necredința și toată îngâmfarele celor trei domni. Și totuș, pregeta! Nu știa cum să înceapă. Capitolele cu grele învățături stau înaintea lui, unul lângă altul, ca niște depozite de munițiuni, pe un câmp îngust, de trageri. O explozie și tot câmpul ar fi fost în flăcări.

— Vorbește... nu te sții...

— Pentrucă... pentrucă popii, adică preoții... o ținea el întruna.

— Am înțeles... făcu doctorul. Prin urmare, ura împotriva preoților...

Stăruința doctorului îl dezmetici. Maxim înțelese însemnătatea clipei. Nu mai era vorba de el, omul slab supus greșelii și defăimării, ci de cealaltă făptură, omul acelui trup, primenit în dar și pregătit pentru primirea „cerurilor noi și pămîntului nou“. Întâmplarea putea fi tălcuită și ca o încercare. Avea el destulă virtute să înfrunte pe cei de față, potrivnici ai oricărei credințe? Auzise el bine șoptele nevăzutului stăpîn, după cum cuvântătorii din vechime, glăsuind către popor, auziau fără greș vorbele regelui ascuns „după paravan“? Și dacă sub zgura științei negătoare de Dumnezeu, se găsea într'unul din sufletele celor trei domni, pămînt bun? În orice caz, el nu mai putea da înapoi. Trebuia s'alunge orice asprime, orice turburare, de sub acoperămîntul minții și cînstit și cu dreptate s'aducă pârga roadelor în bătaia vîntului deschis.

— Iată ce ne spune 16 Ezechiel 2—3, începu el cu vocea joasă.

Folosia ăst obicei luat dela Gherasim, care-l știa dela Rutherford, să citeze întâi numărul capitolului, apoi profetul și la urmă numărul versetului. Era semn de mare cinste cărturărească și apoi suna atât de frumos!

— „Fiul omului! Arată Ierusalimului urăciunile lui. Și spune-i: Așa vorbește Domnul Dumnezeu către cetatea Ierusalimului: Prin obârșia și nașterea ta, ești din țara Cananiților, tatăl tău era Amorit și mama ta Hetită“.

— Ei și? îl întrerupse doctorul. Nu prea văd legătura...

Maxim continuă cu toată seriozitatea:

— „La naștere, în ziua în care te-ai născut, buricul nu ți s'a tăiat, n'ai fost scăldată în apă, nici n'ai fost frecată cu sare și nici n'ai fost înfășată în scutece“.

Maxim se opri. Știa pederost tot capitolul, dar voia să facă dovada că e în stare și de bună tălmăcire.

— Aci, Domnule Doctor, Ezechiel vorbește de Ierusalim...

Făcu o mică pauză să controleze auditorul. Cei trei domni se opriseră din mâncare și-l priveau uimiți. Asta și voia!

— Dar trebuie să înțelegem... Ce-i Ierusalimul lui Ezechiel?.. În marea țară a lui privești, el nu e decât marele Babilon, adică ecleziasticismul, despre care 17 Apocalipsa 4—5, ne spune: „Am văzut o femeie îmbrăcată în purpură și stacojiu, împodobită cu aur, pietre scumpe și mărgăritare. Pe frunte-i era scris un nume, o taină: Babilonul cel mare, mama desfrânatelor și spurcăciunilor pământului“.

Maxim se întărise. Domnii uitaseră de masa lor. Chiar și inginerul se făcuse mic în fața unei atât de alese învățături.

— Și Dumnezeu a iubit pe acest popor, cu tată Amorit și mamă Hetită... L-a păzit, l-a făcut mare, până ce a ajuns de o frumusețe desăvârșită... Iată ce spune Ezechiel: „Când am trecut Eu pe lângă tine, M'am uitat la tine și iată, că îți venise vremea dragostelor... Atunci am întins peste tine poala hainelor mele, ți-am acoperit goliciunea, ți-am jurat credință, am făcut legământ cu tine și ai fost a Mea...“

Maxim schimbă vocea. Intr'un anumit fel glăsuia el cuvintele cărților, mai șoptit, mai tainic, mai apropiat de suflet; altcum trecea la tălmăcirea lor, omenește, gata de ceartă și de împotrivire.

— Aci vedem, Domnule Doctor, că Dumnezeu a iubit acest popor... Și cum putea iubi?.. Doar prin acea omenească făptură, care a fost Isus Christos...

Acum, Maxim se pornise. Versurile îi veniau cași teoria la cazarmă. Vorbă ce vorbește și apoi, își întăria spusele cu citate biblice. Limba i se dedase la un meșteșug de vorbă nebănuit lui, potrivit versurilor întrebuințate și oamenilor cărora le rostia.

— „Te-am împodobit cu scule scumpe, ți-am pus brățară în mâni, salbă la gât, ți-am pus verigă la nas și cercei în ureche și o cunună minunată pe cap“... Iată dovada că Dumnezeu le-a dat toate mulțămirea spiritului sfânt, hrană sufletească din belșug, po-doabele și mărețiile gândului adevărat și bucuriile frumuseții desăvârșite...

Și care a fost răsplata?.. se întreabă el. Ne-o arată tot Ezechiel: „Dar te-ai încrezut în frumusețea ta și ai desfrânat la adăpostul numelui tău cel mare... ți-ai revărsat desfrânările înaintea tuturor trecătorilor și te-ai dat lor“. Și acum... ce este desfrânarea unei biserici?..

Făcu din nou o pauză, ca și cum ar fi închis o carte în amvon, și răspunse cu o voce învăluită în mister, pe sub priviri pierdute în depărtările inspirației divine.

— Este legătura preoților conducători cu puternicii zilei, este îngrămădirea de bunuri lumești în simțurile lor nesătule, este nepăsarea vinovată a acestor servi netrebniți, pentru greșeli, slăbiciuni și păcate, atâta vreme cât ele sunt platnice.

— Și deodată schimbă glasul.

— Ecleziasticismul trebuie să piară!.. Alt cum, ne prăpădim cu toții, căci în cler se găsește izvorul anarhiei...

— Stai, Maxime... îl opri doctorul. Explică-te... Ai spus așa: în cler se găsește...

— Da, domnule Doctor, preoții și toți conducătorii religioși au dat învățături rele, atât cârmuitorilor lumești, cât și popoarelor... Din învățăturile lor, ei au făcut „sabie, foamete și ciumă“ intru nimicirea oamenilor... Legarea diavolului pentru o mie de ani, nu va putea începe, decât prin sfârșirea șireteniei preoțești... Atunci, după cum spune 35 Isaia 5: „Ochii orbilor se vor deschide și se vor deschide urechile surzilor... Atunci, va răsună în sufletele tuturor drept văzătorilor, strigătul de jale, dar și de mare bucurie: „Cum ai căzut din cer, Lucifer, fiu al zorilor... Cum ai fost doborât la pământ, tu, biruitorule de neamuri“... Atunci, în bucuriile mileniului, se va face primenirea lăuntrică a omului. O nouă inimă va primi el, în locul inimii rele de azi, o inimă de „spirit“, în locul celei de carne...

Ultimul cuvânt fu improșcat de soneria telefonului. Parc' ar fi tras în el cu alică. Maxim îl simți prăbușindu-se în rotocoale, ca un aeroplan cu aripa frântă.

Inginerul trecu alături, în birou. Domniul părăsiseră pe Maxim, ca s' asculte vorba.

Maxim însă, era jignit. Sufletul său, pornit spre mari înălțimi, fusese surghiunit înapoi, cu dispreț în proasta-i locuință trupească de servitor și sta să se înăbușe sub călușul infipt în glas. În el, se deslănțuiseră forțe năprasnice de distrugere și de izbândă. Parcă strângea o granată în mână gata să izbească. Și totuș mâna îi atârna inertă, pe laturile trupului.

— Voiu veni... voiu veni... da, da... spunea inginerul și răspundea apoi, pentru fratele său. Da, da... îl voiu aduce și pe el, după cum ne-am înțeles.

Puse receptorul la loc și se întoarse vesel.

— Camil, suntem invitați pe diseară, la familia Kristoffy. Ai să cunoști acolo pe cea mai interesantă fată din împrejurimi, pe Iren Kristoffy...

Profesorul dete din umeri și strâmbă din buze.

Avea și dreptate. Fugise din București, se sihăstrise în pustnicia din Chiriș, pentru meditație și lucru, și iată cum inginerul, cu gândurile lui lumești, îi vătăma planurile.

Maxim îi privia cu ochi mici, ca pe niște persoane pierdute în zare. Atât erau de departe de el: Toate adevărurile și frumusețile vorbirii lor fuseseră lăsate baltă pentru un nume de femeie. Obiceiuri ecleziastice.

— Inchipuiește-ți, continuă inginerul, împotriva voinței familiei, vrea să se călugărească...

Pocăitul deveni atent.

— Și asta n'ar fi nimic... Dar neapărat, voiește să se ducă în insula Desirade, la leproși. Aci e infamia și totdeodată tragicul... Își părăsește mama bătrână, frate și rude, pentru o milostivenie impusă... Căci totul se trage dela o canalie de popă catolic... unul Barany, vecinul nostru, capelanul familiei Bétégh...

Inginerul se adresa fratelui său, convingător.

— Trebuie s'o scăpăm, Camil... M'am gândit la tine...

Profesorul protestă, fără convingere.

— Ce, eu sunt medic?... Iată aci pe doctorul Latour...

Îi făcea însă plăcere increderea fratelui său și a familiei Kristoffy.

Exuberanța doctorului pierise.

— Nu... tu trebuie s'o scapi... se inverșunase inginerul. Tu, cu învățatura ta, cu filozofia ta pozitivistă, cu necredința ta... I-am spus lui Kristoffy: În familia lui Christ, voiu aduce pe Antichrist... Poate așa să izbutim...

Și prinzând pe Maxim cu gâtul întins, ca de broască țestoasă și cu privirile amestecate în convorbirea lor, îl concedie.

— Du-te și adă cafelele...

Apoi, pofti oaspeții în birou.

Maxim înțelesese. Trebuia să devină iar servitorul cel zmerit și prefăcut. Fusese doar un prilej de distracție între două feluri de mâncare. În loc de o glumă pipărată sau de o minciună vânătorească, domnii petrecuseră cu o predică izvorită din adâncul unui suflet cinstit. Acum nu mai avem nevoie de el. O femeie schimbase macazul gândurilor, pe adevăratul lor drum.

Când se întoarse, convorbirea alunecase departe. Vorbia doctorul Latour, sau mai bine zis, se grozăvia, cu batjocura în buiestru. Maxim disprețuia ăst fel de purtare, ușuratic. Incepu a strânge masa; fără să vrea însă, auzia.

— Ultima armă a catolicismului este estetica. Misticismul estetic este tot atât de captant, cași cel religios. Disciplina, ca taină, nu ca temei, este marea dogmă pentru catolicii necredincioși, cași pentru necredincioșii catolicizanți, cum ești Dumneata... Zadarnic lupți, profesorule. Vei fi doborât. Catolicismul te va copleși. Ți-ai făcut din meșteșugurile lui, plan, lege și spirit... Ești catolicul perfect. Maieștrii Dumitale n'au fost Ranke sau Guizot, Wolf sau Fustel de Coulange, ci cu totul alții... Lui Conrad de Marburg i-ai moștenit strășnicia de a voi și dominicanilor Sprenger și Krämer, infailibila morală din „Maleus maleficarum“... Ești erudit ca Niebuhr, dar folosești tehnica șiretului-cinstit Vil-lehardouin... Pari indulgent ca Renan și totuș, pasiunea de a nega și de a destrăma te dă de gol... Ea are echivalent doar în tortura sfârtecării... Vai de rivalii Dumitale... Li văd legați de stâlp și pe Dumneata cu cangea în mână, smulgând fășii, fășii din carnea lor imbuibată de îndrăsneala de a și se fi împotrivit.

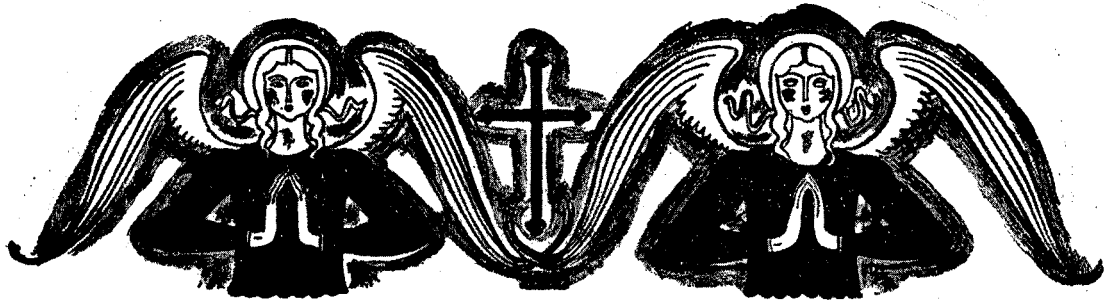
Profesorul îl întrerupse răsând:

— Dar grozav mai mă socoți, doctore !..

— Și totuș, așa înarmat, profesorule, zadarnic te străduiești... Tatăl Dumitale a învins fratele Dumitale învinge, dar, Dumneata, nu... Cu regret, trebuie să-ți prevestesc, profesorule... Ești un învins... Te va învinge catolicismul, cu armele, pe care ți le-a pus în mână...

Maxim terminase de strâns masa. Putea pleca în voie. Era dezgustat. Îl înșelaseră și îl umiliseră. Apoi, zeflemeaua doctorului, el n'o putea suferi. Vedea în ea, toate păcatele de îngâmfare și deșertăciune ale ecleziasticismului necredincios; cu necaz însă, trebuia să-i recunoască și puternicia. Tot mai mult i se întipăria asemănarea cu un călăreț, ce-și îndrăcește calul, ca apoi, să se îngâmfe stăpânindu-l. Calul era însăși vorba lui. Parcă-i făcea plăcere s'o strângă în pintenii și s'o zmucescă 'n zăbală.

S L U J B Ă

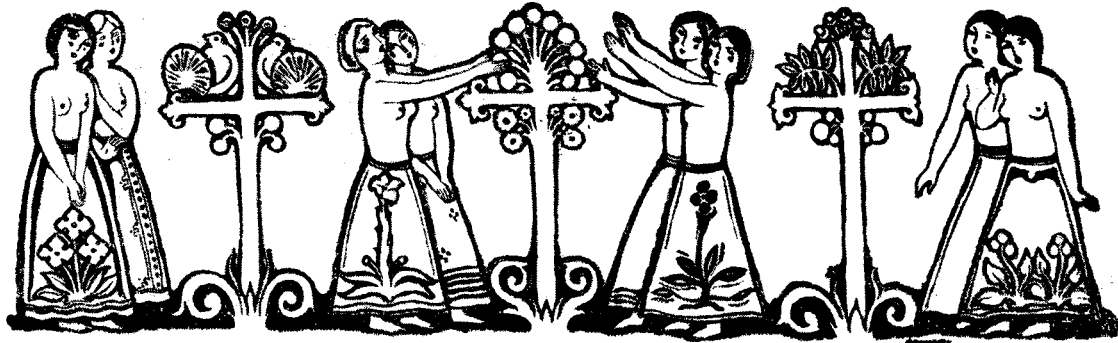
DE

G. T U L E Ș

În zbor etern peste pristol,
Hulubiți albi rotesc un stol
Nîmbat de fumul de tămăe,
Și din icoana cu chenar
De crîni, de nuferi și de grăe
Arhanghelii 'nzăuați tresar,
Veghînd cu săbiile goale
Să doarmă lin în vraji de somn
Copilăresc, cerescul Domn
Țînut de Maica lui în poale.

În largi odăjdii de azur
Slujesc preoții împrejur,
Cu glas de liniște, prelung...
Mulțimea robilor se 'nchină,
Pe cînd o cruce, din lumină
Își svârle umbra grea pe Prunc.

LUPTA CU INGERUL

DE

V. VOICULESCU

Uriașa cumpănă a lumii, urnită de ritmul cosmic, mișca talgerele-i protivnice — ziua și noaptea — pentru asfințire. Talgerul luminii, îngreuiat de aur, se plecase de tot și spânzura jos, în rasul pământului, dîncolo de apus. Buza lui fulgera, înainte de scufundare, către talgerul nopții, care se ridica gol în slavă și astupa cu fundu-i negru, cerul. Săgeata cumpănitoare încremenise, cu luceafărul în ascuțiș...

Caprele răcăiau țărina, închinând cu copita culcușul... Clopotele aninate de turlile gaturilor sunau lîmpede și fiecare vită era o vecernie. Apa riului aluneca în lăuta țărmurilor cântare înăbușită sub căluș de sălcii gânditoare și plopi amintitori. Șarpe descolăcit din aur, amurgul descânta păsările cristaline, care picau din slăvi, înțelenite, pe ramuri.

Când, o prevestire trecu și scutură din florile tălăncilor o rouă de cîlnchete. Păstorul tresări sub cedrul unde se ruga. S'a sculat leul pustiei și vine să-i dijmuiască turmele?

O formă nedeslușită înainta fără pași, spre staul. Sărise din talgerul luminii care acum se cufundase în puțul de dîncolo de pământ. Iacob se repezi cu ghioaga să 'și apere averile. Statura măreață îl aștepta în strungă, ațînându-i calea.

Nu era leu, nici fur. Părea o arătare de călător de pe alt tărâm.

„Ce vrei“ răcni ciobanul, clătînat între spaimă și uimire.

„Luptă“ răspunse cellalt, ca și cum ar fi zis bună seara.

Nu doria nici oi, nici bogăție, ci altceva mai de preț: puterea. Spre a fi stăpân se cere să fii tare. Care din ei doi e mai vrednic? Și vedenia nu propunea enigme; pretindea încercarea puterilor.

Prin labirintul crăngilor despletite pentru somn, vântul trecea degetele-i încărcate de plînsете moi. Caprele se sculaseră și priviau din târlă. Infățișarea cu chip de sburător îl înfrunta din poarta țarcului. Iacob îi deslușia asupra capului un moș, adus ca gluga ciocărliei... Și glasul îi cântase a viers. Cine se ascundea oare în vestmânt păsăresc? Iacob simte o rivnă tinerească să se măsoare cu taina... Necunoscutul îi căzuse drag deodată, așa cum îți cade un prinț hoinar, colîndător după ciudățeni, căruia nu i te poți împotrivi să nu-i faci gustul.

El primii lupta fără vrăjmășie, prinzându-se ca într'o horă cu ingerul, sub ochii iezilor bucuroși de salturile stăpânului în trînta cu cerescul partener. Și astfel Iacob s'a luptat cu ingerul, nu a luptat împotriva lui...

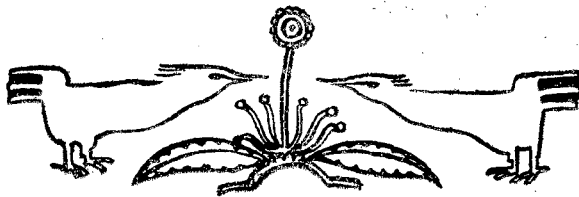
Fiecare din noi, măcar odată în vreme, trebuie să ne măsurăm cu trimisul Domnului, la un popas, sub sicomor, lângă o fântână de răscruci... Te iei cu el la luptă, așa cum te luptai, copil, cu un frate mai mare, dornic să te învețe lupta. E un exercițiu pe care trebuie să-l deprinzi măsurându-te cu cineva mai puternic. E o voinicie la care trebuie să te ridici sub povăța unui superior, unui dascăl cunoscător al tuturor adevărilor atletismului spiritual.

Ingerul lui Iacob își imprumută numai prezența nu și substanța. Aparența lui se lasă cuprinsă... Și rezistența divină se echilibra pe forța umană, care se mlădia pe tărie și urca, târâtă de model, victorioasă asupra ei însăși... Ingerul, senin, se împotrivea opințelor, nu ataca. Zămbitor, ațâța la sfortare, nu căuta să doboare. Deși inger, el se alcătua într'un prilej chibzuit și cumpănit pentru încordarea mușchilor sufletești ai omului răpît de ideea biruinții.

Nici arc, nici pală. Luptau luptă dreaptă, încinși cu brațele. Și mâinile omului se încheștau, pafta cu zimții degetelor petrecuți unii într'alții, în șalele ingerului. Iar aripele acestuia, ridicate din sfîrc, se încondeiau pe umerii discipolului, așa încât el, cătând drept în ochii miraculoși cari 'l stărneau la vitejie, nu le vedea strejuindu-l, ca să nu se înspăimante... E îngăduit fiului de om să birue în virtute și har, un inger, alcătuit din șapte stihii mai mult?..

Oricum, îndemnul ingerului adevărat e totdeauna lupta. Numai Satana e ispită, vrajă de câștig ușor asupra a tot cât cuprinzi cu ochii...

Mînunea cea mare a fost că atingerea cu ingerul îl întărea pe om. El devenia mai puternic, pe măsură ce se îndelunga îmbrățișarea. Virtutea lui creștea, cu cât dura misterioasa inițiere. Iacob se imputernicia că Anteu, dar spre deosebire de acela, nu atingând pămîntul, ci cerul coborît în inger. Omul alăturat de inger sugea fluid sfânt, care trecea în el ca în legea vaselor comunicante, din cel plin în cel gol, prin mediatorul înaripat încât precursorul lui Cristos a trebuit să se smulgă cu violență din veriga ce-l strîngea din ce în ce mai cumplit, înainte de a se umple de el omul întreg... Căci nu era el messia, menit să săvârșiască deplin transfuzia divină. A durat lupta o noapte, un veac? Cine știe... Solul a sburat. Dar lecția rămase indelebilă. În zori Iacob nostalgic caută urmele vînzolirei. Dar niciun semn nu stătea mărturie: Pămîntul nu era găurit de călcăe. Iarba, trează, își mișea lumina-i verde nestrivită din pămînt. A fost o nălucire? Și totuși n'avea nici o șovăială... Nimic nu pătrunde mai deadreptul în suflet ca un miros respirat... Și el simțea mireazma ingerului stăruindu-i în adânc, acolo unde amintirea se țese cu uitarea, împletind sufletul. Ingerul a fost? Dar s'a hărțuit cu el afară, în luncă? Sau în lăuntru, în gînd? Fusese o luptă, sau o meditație? Zăvozii lui o știau poate mai bine, căci nu dăduseră niciun lătrat.

P O E S I I

DE

LUCIAN BLAGA

INTREBARI CĂTRE O STEA

Stea, care subț carul cel mare abia licărești
nedumerită 'ntre șapte lumini, a cui stea ești?

Ești steaua lui Verde 'mpărat? A negrei Sfinte Vineri?
A unui nou cutezător din cei mai tineri?

Aperi un mare mormânt, sau vreo apă vindecătoare?
Păzești un norod, o cetate, sau numai o floare?

Peste ce suflet, peste ce sfinte recolte
veghezi mistuită subț vinete bolte?

De ești a mea, păzindu-mi anul și vatra,
n'aruncă nimenea după tine cu piatra?

TRENUL MORȚILOR

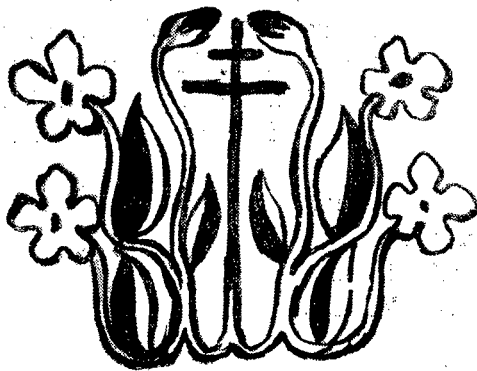
Cât e noaptea 'n lung și 'n lat
nu s'aude un lătrat.
Colo numai dintre spini
pân' la stelele 'n vecini
licuricii dau lumini.
Licuricii cu lămpașe
semne verzi dau spre orașe
pentr'un tren care va trece
prin văzduhul mare, rece.
Pentru'un tren care-a veni,
nimeni nu-l va auzi.

RUNE

In chip de rune, de veacuri uitate,
poart'o semnătură făpturile toate.
Slăvitele păsări subț aripi o poartă
'n liturgice sboruri prelungi ca viața.
In slujba luminii, urnă fără de toartă,
luna și-o ține ascunsă pe fața
vrăjită să nu se întoarcă.

Stane de piatră, jivine, cucută
poart'o semnătură cu cheie pierdută.
Pecete tăinuită de două ori —
față de foc, arătare, care pe țarm
ridici acum brațele peste mare,
o porți subsuori.

Rune, pretutindenii rune,
cine vă 'nseamnă, cine vă pune?
Făpturile toate, știute și neștiute,
poart'o semnătură — cine s'o 'nfrunte?
Crinii muntelui — subțlunari —
și-o duc neajunsă pe creștet.
Subț ceruri mumele-o poartă pe frunte.

ROMANTISMUL ENGLEZ

DE

DRAGOȘ PROTOPOESCU

Balada vechiului marinar, — cum i-am putea traduce ciudatul titlu — e atât de tipică, încât trebuie cunoscută. Ea e Coleridge întreg.

Un marinar întâlnește trei fărtași care mergeau la o nuntă. Asupra unuia el își pironțește privirea lui halucinantă. Oaspele stă locului, ca hipnotizat. Marinarul îl trage de o parte și povestește strania lui întâmplare.

E vorba de o corabie luată de vânturi pe mări de îngheț, spre polul Sud. Când iată că un albatros se abate asupra ei. Corabia de odată o ia spre Nord. Salvată. Bătrânul marinar însă omoară din senin pasărea de bun augur. Corabia nu se apropie bine de ecuator că răsbunarea pasărei începe. Marinarii sânt loviți de o sete cumplită. Ei atârnă pasărea ucisă de gâtul ucigașului. De departe se arată ca scheletul unei corăbii, ale cărei coaste sânt ca niște bare pe fața soarelui-apune. Pe puntea ei stau Moartea și Viața-în-Moarte, singurul ei echipaj. A doua zi în zori toți tovarășii marinarului sânt găsiți morți pe punte. Corabia nu mai poate urni din loc. Dar duhuri îngerești în cele din urmă o mișcă mai departe și se țin ca o hoardă după ea. Marinarul cade în letargie. Corabia sboară ca un fulg. Marinarul își continuă penitența, odată trezit. Blestemul e în sfârșit împlinit. Marinarul se apropie de țara sa.

Duhurile îngerești, care planau asupra cadavrelor marinarilor, le părăsesc și apar în propriile lor făpturi de lumină. Iată și o barcă. În ea un hermit; când se apropie de el corabia se scufundă. Marinarul e salvat în barca hermitului. De acesta se roagă el să-l mântue de păcat. Dar ispășirea nu poate fi decât ca marinarul să pribegască într'una și să-și spună mereu povestea.

Eu trec ca noaptea, din țară'n țară;
Și am ciudate puteri în grai;
De 'ndată ce văd un chip de om,
Pricep de-i omul care să m'asculte,
Și lui îi spun povestea.

Cine e acest marinar? E aevea sau numai staffia celui ce a fost? De ce trei oaspeți la o nuntă? Cine-s duhurile care poartă corabia prin peripeții atât de ciudate, pe atât de stranii mări? Sânt ele din lumea noastră sau din hemisferele morței? Dar albatrosul? Dar nevoia aceia chinuitoare de a-și spune povestea vieții?

Poezia pune cu fiecare vers o întrebare. Pe legănarea unui ritm de baladă, sântem plimbași prin spasm și extaz, pe o linie care desparte și leagă în acelaș timp realul de ireal. E balada conștiinței, e romanța sumbră a remușcării, e poezia iremediabilului și ireparabilului tragic. Dar cu greu se poate cita o a doua poezie, în care o temă morală, de fapt, să fie implicată în atât destin, și destinul să apară atât de imponderabil în greutatea lui implacabilă.

Înțelegem de ce poema, începută împreună într'o excursie cu Wordsworth, ca din câștigul ei să-și acopere cheltuelile drumului, a trebuit să fie abandonată de acesta și continuată de Coleridge singur. Numai lui Coleridge îi era hărăzit să atingă cea mai înaltă treaptă a romantismului creator într'o supremă poezie de mister și înfiorare. E ceiace explică — cel puțin în concepția criticilor lui celor mai abili — faptul că însuși Coleridge nu s'a mai putut urca la înălțimea baladei marinarului, *Christabel*, o frumoasă baladă tipic medievală, în care ideala fată a lui Sir Leoline cade victima unui farmec al Geraldinei, pe care o găsește în pădure și-o aduce la castel; și *Kubla Khan* o poezie făcută în somn, din care însă la deșteptare nu și-a putut aduce aminte decât un început confuz, chiar dacă ar fi fost terminate, n'ar fi conținut fluidul magnetic care circulă prin fiecare vers al capodoperei.

Opiul și o viață de greutate și amărăciuni, l-au împiedecat să urce prea mult în celelalte poezii. S'ar zice, deci, că *Balada vechiului marinar*, nu e a lui Coleridge ci a romantismului englez. E floarea fără nume a unui fior, a acelei adolescențe spirituale care tremura în soarele dela 1800.

Dar prin ea nu mai puțin, bătând anticipat toate recordurile, Coleridge rămâne poetul de calitate al romantismului englez, poet al magiciului și inefabilului.

Iar balada, în indefinisabilul și aproape neprevăzutul ei, rămâne o piesă de catedrală restaurată și transpusă în veacul al 19-lea, cu taina o clipă recapturată a unui meșteșug pierdut.

Dacă Coleridge e poetul de calitate, *Wordsworth* e poetul de cantitate al romantismului englez. Impunător și masiv, cu aliuri de patriarh, dânsul e un „vates“, un profet care cântă pentru tribul său. De aci un fel de atmosferă închisă în care trăește lumea poemelor sale, de o rară severitate morală, și — sub disciplina unei dogme literare — de o necurmată aspirație spre ideal și dumnezeire.

De fapt, ca la Byron — lucru destul de alarmant momentan, — la Wordsworth poezia — care era tot pentru Coleridge — cade pe planul al doilea. Numai că, pe când la Byron ea devenea aparatul genial al unei revanșe de ideologie personală sau politică, la Wordsworth ea se absoarbe genial, într'un tot seducător și magnific: umanitatea.

Wordsworth e poetul umanității, al realităților psihologice așa cum Coleridge era al irealităților misterioase. Ochiul lui se aplică mereu asupra actelor din noi și afară de noi. Mai precis, e un apostol dublat de un psiholog, un moralist inspirat, un profet de laborator. Tot ce se petrece în sânul omenirii și naturei — mai ales celei umile fiindcă, în concepția sa, mai adevărată — îl absoarbe dela mamă și copil, la bătrânul decrepit, dela săraca micuță Alice Fell sau Lucy Gray, la cerșetorul din Cumberland, dela un incident la Bruges, la Peter Bell și simpaticul lui asin, dela fata din Westmoreland la Alpi, și dela columna lui Traian la munții și lacurile scoțiene. Cât despre sentimentele morale, ca Datoria, Umanitarismul, Credința, Modestia, cine le-a închinat analize mai poetice, flacări mai admirative? Aspectele omenești sânt pentru Wordsworth o desfătare perpetuă. Pe urmele umanității, pururi nobile în interesul ei ireductibil, poezia vine ca o cenușereasă la un bal împărătesc. Și numai târziu se constată că condurul uneia se potrivește perfect pe piciorul celeilalte.

Se poate spune că așa precum Chateaubriand a redat poeziei natura, așa Wordsworth a readus în sânul ei omenirea. Dânsul o descrie așa precum celălalt ne zugrăvește un peisaj, urmărește tonurile ei sufletești așa precum celălalt pândește, de pildă, tainele pădurei.

Dacă mai adăogăm că și Natura capătă din mâinile sale acelaș tratament inspirat și august, vom înțelege că autorul *Preludiului* și *Excursiei* și atâtor memoriale de călătorie

se unește cu creatorul de oameni, ca să aducă la masa poeziei cel mai imens material de creație oferit vreodată.

Wordsworth intră în romantism pe această spuză de drumuri desfundate de sine însuși, din praful cărora a știut să ridice la fiecare pas o floare vie.

În această riscată multiplicitate, Wordsworth poate ușor apărea ca poetul prozaic prin excelență. Și nu s'ar supăra să i-o spunem, el care singur vede în poezie proză, în limbajul ei excepțional, graiul de toate zilele. Dar cel care descindea, ca atitudine față de viață și poezie, aproape din moralisții vechi și părinții bisericești, a înțeles că poezia e mai presus de orice e sensibilitate în plus. E vina lui că acest nou sistem tentacular i-a meritat descoperiri de lumi până atunci rebele fiorului poetic?

În *Preludiul* asistăm, astfel, la un fel de biografie a omului, văzută poetic prin prisma însăși vieții poetului, — dela primele gănguriri ale pruncului, la jocurile copilăriei, anii de școală, de universitate, primul contact cu știința, nedumeririle intelectului, reculegerile și meditațiile de vacanță, fervorile pubertății, contactul prim în gând cu Religia și Dumnezeu, cărțile, cu toată viața lor interioară, natura din Cambridge și cea din Alpi, cu primele ei extaze, Londra cu noua experiență a omului, revenirile la natură, și pe calea ei, la interesul și dragostea de aproape; în sfârșit, Franța în clocotul revoluționar cu avânturile și desiluziile marelui act, întrerupte de amintirile legate de vreun erou francez, ca Beaupuy, sau de vreo dragoste pasionată.

În *Excursia*, a doua parte din proiectata biografie a omului care trebuia să fie *The Recluse* (Singuratecul) pe o și mai mare întindere poetul ne poartă prin munții săi natali, ca să cunoaștem pribegii, pastori, oameni retrași, cu sufletul neîntinat, făcând punte spre Dumnezeu și cele eterne, și lăsând astfel să pice din cuvântul lor mana ade-vărului.

Poemul se desfășură pe un plan de puritană elevație, în atingere de lucruri și oameni care ne aduc azi întru câțva aminte de înălțimile severe și pure din Ibsen.

Tot așa de pură e și natura, descoperită cu profuziune de către poet, la dânsul acasă și pe continent, în Cumberland și Scoția, ca și în Italia, Franța, Elveția și Germania, și redată în descripții care fac aproape jumătate din romantismul englez al vremii acesteia, și care ne plimbă dela lacurile scoțiene până la izvoarele Dunărei.

Dar natura aceasta își topește darurile în om, omul în natură. Un fior comun le străbate, o putere unică le mișcă și întreschimbă. E Dumnezeu. La baza tuturor adorațiilor și încântărilor lui Wordsworth e cultul lui religios. Descrierea lui devine atunci imn, narațiune, odă. Amândouă, meditație. Pe căile ei poetul urcă într-o unică adorare, a omului și naturii, a cerului și pământului. E adorația panteistă:

Căci învățat-am

Să mă uit la natură, nu ca pe vremi
De svânturată tinerețe, ci ascultând într'una
Trista și liniștita arie a omului.
Nici aspră, nici stridentă, deși de o putere amplă
Ca să te asuprească și subjuge. Am simțit
O prezență care tulbură cu bucuria
Gândului înalt; sublîma presimțire
De ceva cu mult mai adânc împrăștiat în noi,
A cărui locuință e lumina soarelui-apune
Și rotundul ocean și aerul vietei
Albastrul cer, și sufletul din noi:
Un duh și o mișcare ce îndeamnă

Tot ce gândește pe pământ, și toate ce gândim.
Și trece prin orice.

(*Tintern Abbey*, 88—102)

„Let nature be your teacher“ — lasă natura să-ți fie dascăl — strigă poetul în *The tables turned* (Roluri schimbate), dând sfaturi prietenului să renunțe la cărți și să citească în paginile naturei. Așa cum în *Expostulation and Reply* (Dojană și Răspuns) vedem pe William că a asvârlit cărțile și stă absorbit în priveliștea naturei.

Și de ce nu? Căci dacă omul e natura și natura, Dumnezeu, nu vom găsi în ea suprema consolare? De ce ne-am tulbura și necăji, de ce am regreta chiar tinerețea, și am plânge fericirile de ieri? De ce ne-am plânge:

Că a trecut o frumusețe a pământului,
Când : (v, 18)

Ivirea noastră-i doar un somn și o uitare ;
Sufletul ce răsare cu noi, steaua vieții noastre
    Iși are ațurea apusul
    Și vine de departe :
    Nu în completă uitare
    Și nu în goliciune absolută,
Ci târând nori de splendoare venim noi
Din dumnezeul care ni-i sălașul.

Și când : (v, 58—63)

Anii noștri sgomotoși par clipe'n existența
Tăcerei deapururi; adevăruri care se trezesc
    Ca să nu mai adoarmă :
Pe care nici nepăsarea, nici nebuna întrepiditate
    Nici bărbatul, nici copilul
Nici tot ce e în dușmăni cu bucuria
N'o poate 'nlătura de tot, și nici distruge !.
    De-aceia, pe o vreme liniștită
    Cât de departe pe uscat am fi,
Sufletul poartă 'n ochi nemuritoare mare
    Care ne-aduse aci,
Și-și poate lua deodată drumul într'acolo...

(1x, 158—169)

Atunci poetul exultă, spune pasărilor să cânte, fântânelor, livezilor, dealurilor și crângurilor le trimete salutul. Oricât de trist era adineaurea că primăvara nu-i poate aduce ofranda fericirilor de ieri, acum poate vedea lucrurile la lumina sobră a unui gând :

Alta a fost alergarea, și alții palmii câștigați.
Grație inimei din noi, prin care trăim,
Grație frăgezimei ei, bucuriilor și temerilor ei,
Cea mai umilă floare mie-mi poate da
Gânduri ce zac prea adânc pentru lacrimi.

(x1, 203—207)

Și astfel se încheie una din cele mai mari ode din literatura universală ; *On Intimation of Immortality* (Comuniune cu Nemurirea), așa precum *Tintern Abbey* e una din cele mai mari elegii.

Wordsworth e poetul de frumusețe biblică al patosului omenesc și omniprezenței divine, poetul cel mai îndrăgit de Dumnezeu și lucrul mânilor lui din câți au existat vreodată ; poetul panteist al romantismului englez.

Wordsworth consumă aproape întreaga fază primă a romantismului englez Coleridge fiind atât de exiguu în suprema lui calitate, Scott simplu fatras literar, iar Southey, zeul de pe vremuri și oroarea lui Macaulay, fiind azi definitiv căzut în desuetudine.

A doua perioadă a neoromantismului englez — cea dela 1820 — se remarcă prin un reviriment de tinerețe și revoltă. El caracterizează atât pe Byron, cât și pe Shelley și chiar Keats. Este ecoul revoluției franceze, prelucrat în curentul de emancipare sufletească în funcție de ateism, liberalism și științifism, ce cuprinde Anglia de după 1815.

Un alt suflu reunește — precum s'a observat — pe acești trei poeți atât de disparați ca creație.

E suflul lui Dante, care suferă un reviriment în epoca aceasta, în Anglia.

Byron, cel mai internațional dintre poeții englezi — cel care a eclipsat odată, cu vâlva lui fulgerătoare, pe chiar Shakespeare e poetul revoltei, al individualismului cu orice preț.

Exilat din Anglia, de o societate care nu-i putea admite morala laxă și excesele de viață, dânsul se retranșează în Europa, și, din Italia sonoră la vremea aceia de crezuri libertare, ca de pe un parapet de faimă și popularitate, dânsul își agită rimele retorice, imaginile flamboiante, își face un stindard din acea gesticulație lirică cu care avea să cucerească lumea cel puțin în aceiași măsură în care avea să o fascineze și scandalizeze cu amorurile, extravaganta, risipa lui de bani, cum și cu acea curte ciudată de metrese, pisici și păuni, pe care bardul o țara după dânsul. Cu toate aceste apanaje bardul izgonit devenea prințul Europei. Revanșa era completă.

Byron este — ca atare — antipodul lui Keats și Shelley. Pe cât de poeți sânt aceștia și de absorbiți în urmărirea visului lor de artă, pe atât de puțin legat sufletește de propria-i meserie și chiar propriu-i talent e Byron. La Byron, poezia, când nu e o metresă bună de înșelat sau de întrebuințat pentru anume ore — și mai ales ca antidot contra urâtului — e o armă, o armă de revanșă personală, în raport cu viața și societatea engleză sau de rodomontadă și donquijotism politic în cazul cel mai bun.

Acela care cu greu găsea un „sponsor“ pentru a-l introduce în Camera Lorzilor la moștenirea titlului nobiliar, și care, din rancună pentru acest fapt, n'a vrut să întindă mâna lordului care s'a găsit, în sfârșit să-i fie naș, a refuzat mai târziu, să facă politică'n țară, dar și-a jurat să-și facă aiurea pedestalul dela înălțimea căruia să se impună lumii. Când găsea timp pentru revanșe mai mici, scria *The Deformed transformed*, o piesă al cărei prim vers era o replică târzie dată mamei pentru a-și fi apostrofat odată copilul cu numele de „schiop“, ca acesta să-i răspundă „așa m'ai făcut tu, mamă!..“

Desinvoltura cu care vorbește de o nouă operă a sa editorului Murray, căruia îi trimete manuscrisul și-i dă voie să facă orice cu el, chiar să-l arunce'n foc, e tipică pentru scriitorul căruia la vremea aceia îi și surâdea cea mai glorioasă carieră literară.

Nu spune însuși: „I certainly am a devil of a mannerist, and must leave off. But what could I do? Without exertion of some kind, I should sink under my imagination and reality“. ¹⁾ (Sânt, desigur, un manierist îndrăcit, și trebuie să mă las de literatură. Dar ce-aș putea face? Fără vreo ocupație oarecare în viață m'aș cufunda sub imaginația și realitatea mea“.

Când un poet vorbește astfel atunci când e angajat cu opera sa cea mai caracteristică, oricât de snob, trebuie să ne indoim asupra calității „focului său sacru“.

Intrebuințată ca mijloc și nu ca scop, poezia lui Byron va fi dela început retorică. Versul clar și sonor, rima uruitoare, verbul scăpărător de satiră precisă, personală, no-

1) Letter to Mr. Murray respecting the composition of *Manfred*.

minală chiar. Exact ca să capteze atenția ca să cucerească pe cei mai simpli, să epateze pe cei mai pretențioși. În ea va turna ceiace are un efect mai imediat asupra cititorului. Era ceva mai persuasiv pe atunci ca melancolia? Hai, atunci, cu melancolia! Și lordul svăpăiat, care eri băuse la Newstead Abbey, cu prietenii săi, din cranii de călugări desgropate, la chefură ce erau numai preludiul celor ce aveau să vină, va desfășura o melancolie strigătoare la cer, în falduri de doliu ce vor fâlfâi dealungul poemului în care sub numele de *Childe Harold* — sub care în zadar vrea să se ascundă — își va plimba amărăciunea în toată Europa, din Spania și Portugalia în Grecia, din Franța în Italia și de aci în Epir și Acarnania.

Se va opri în fața ruinelor de castele, pe câmpul dela Waterloo sau în piața St. Marc, își va lăsa pletele în vânt de piscuri sau promontorii, și pretutindenă va medita asupra deșertăciunii vieții, pe care între timp o sorbea cu nesaț din cupe de toate felurile și porțiiile. Poemul a umplut pur și simplu lumea de lacrimi. E de mirare că editorul arunca volumele pe fereastră, de mult ce nu prididea cu publicul? E tot așa de ușor de înțeles însă că o astfel de melancolie nu avea nimic în ea de taină, de toaletă a eului; nu avea nimic, de pildă, din grava, discreta, surda melancolie a unui Keats. Era melancolie de speculă și export, melancolie brevetată, era poză melancolică. Exasperantă, deci și nemotivată, așa cum nemotivat e tot *Manfred*, și mai tot *Childe Harold*.

Așa toate sentimentele romantice devin la Byron — fiindcă vroite — pseudosentimente; așa trecutul, libertatea, revolta, iubirea, toate sună a ceva fals, forțat, gratuit; și fac la un loc o poezie fatală, și cu orice preț.

Cu Byron sântem nu la poezia, ci: poza romantică.

Ni se va părea, poate paradoxal, dar adevărul e că romantismul lui Byron e cel mai puțin englez, cel mai puțin natural, cel mai continental. De aci afinitatea lui cu Europa, de aci faima lui fulgerătoare. Pe romanticii englezi dela 1800 îi batjocorește, pe cei dela 1820 îi ignoră, oricât de mult pare a aprecia viitorul lui Shelley. Impotriva tuturor nu preferă pe Pope?

Ca și la poeții francezi, la Byron mai mult decât poezie romantică, avem poetizarea romantismului. Deghizat în toți eroii săi, dela Childe Harold la Don Juan și dela Lara și Manfred, la Ghiaur și Prizonierul din Chillon, e un om care se vrea într'un rând pe rând desperat, resemnat, melancolic sau revoltat, cinic sau blazat.

Da, Byron e regisorul englez al romantismului continental. El a adușmeșat durerile și langorile, i-a sesizat migrenele și filtrat nostalgiiile, și, plasându-se între Werther și René, a pus în scenă drama sentimentală a vremii sale, în decorul căreia violent fiecare să-și regăsească lacrimile.

Am spus că Byron avea un cult pentru Pope. Nu era numai snobism. Este că ceiace vibra mai real într'ânsul era, de fapt, o notă clasică; satira. Retorica acestui clasic cu imaginație, când nu se agita în imagini de dezolare se regăsea la ea acasă și ascutea în ironie cinică și devastatoare. În satiră reapare veșnic omul care găsea voluptăți bachice în perimate scăfărlii de călugări. *English Bards and Scotch Reviewers*, *Don Juan* și mai ales, *The Vision of Judgment*, conțin atunci printre cele mai durabile lucruri scrise de genialul cabotin al romantismului integral.

În colo, superbă frazeologie, ca în faimoasa tiradă a Waterloo-lui:

Rostogolește-te mereu, adânc și albastru ocean, rostogolește-te.

Zece mii de flote se târăsc pe fața ta de-a surda.

Omul marchează pământul cu ruine, — controlul său

Sfârșăște la țarm, — pe câmpiile de ape

Naufraziile sânt toată isprava ta, nici nu rămâne

Umbră din dezastrul omului, cel mult din propriu-i dezastru,
Când, pentru-o clipă, ca un picur de ploaie,
El cade în adânc cu un geamăt de bulboană,
Fără mormânt sau clopote de 'nmormântare, fără sicriu și fără nume.

(Childe Harold's Pilgrimage, canto 1v, CXXXIX).

Nimic mai antipodic lui Byron ca Shelley.

Un critic englez — poet el însuși — Edward Shanks — vede în Shelley poetul tipic al tinereței. Așa a fost numit, printre romanticii francezi, Musset. Câtă deosebire totuși! Intr'atât de trădătoare sunt formulele literare.

Dacă e vorba însă de vre-o denumire, ne vom aventura să-l numim poetul spiritului.

Nu e, aproape, poezie în care să nu întâlnim cuvântul. Inspirația sa se consumă veșnic pe înălțimi de aer pur și rar, unde respirația se reduce și patima se sublimază. Unde tot fiorul cărnei se perpetuează în filtrări de suflet.

Duhul lucrurilor, iată himera lui Shelley.

Natura nu mai e pitoresc și melodic. E taină, ascunziș spiritual. E sufletul naturei:

O vâlcea, de tot întunecată,

Trimete din desișul ei de nucușoară cu iasomie împletit

O boare 'n care moare sufletul, chemat

De taine 'ncântătoare. În sânul ei

Tăcerea și 'nserarea, sore gemene,

Țin pază la amiază și plutesc pe umbre

Ca forme vapoase abia văzute.

Iubirea de asemenea devine duhul iubirii: În *Alastor or the Spirit of Solitude*, poate cel mai frumos poem al său, poetul, după ce a epuizat toate cunoștințele, răătăcește singur în natură, răscolit de enigmele existenței, arar bucurându-se și exultând în sine, ca într'un fel de unică auto-posesie, dându-și duhul în cele din urmă „pe un prag de grotă“, „pe o piatră îmbrăcată'n iedera“, ca o respirație în sânul naturei:

Ca o egzaltare fragedă pe care zorii

O îmbracă în raza lor de aur.

Poetul crede că a găsit ființa care să întruchieze visul său interior:

El visă că o fecioară sub un gaz,

Șede lângă el, vorbind în tonuri joase și solemne.

Vocea ei era ca vocea însuși sufletului lui

Auzită în liniștea gândului.....

..... Curând ținuta gravă

A duhului ei pur aprinse prin tot trupul ei

Un foc iscoditor. Cadențe 'nflăcărate, atunci,

Țâșniră din glasu-i năbușit de suspine tremurătoare

Și 'n propriu-i patos innecate; numai mânele ei frumoase

Erau goale, plimbând pe o ciudată harpă

Ciudate simfonii, pe când în vinele lor înrămurite

Sângele elocvent spunea o poveste nespusă...

Toate iubirile lui Shelley, în care se repetă una sau, cel mult, două femei, iau același acces spiritual, sânt eterice. Viața poetului însăși e trăită, în versul de o muzicalitate inefabilă, pe culmi de abstracții, în aspirări și exaltări de idei; și nu în zadar se citează, ca printre cele mai caracteristice ale sale, poemul *Queen Mab*, scris la 18 ani, și în care această zână a zânelor, într'un fel, „căreia îi este dat să fie paznica minunilor lumii

omenești“, coboară asupra unei ființe care doarme, îi desparte spiritul de trup și îl ia cu dânsa în regiuni eterice, ca să-i arate trecutul, prezentul și viitorul.

E starea de suflet tipică, e hipostasa lui Shelley ca poet.

Pretutindeni aceeași detașare de trup care îi dă putința să ia contact cu lumea în reverberări reci, astrale, la întretăieri de fulgere albe, între două existențe aeriene: a sa proprie, și a cosmosului etern.

În aceste regiuni se șterg contururile omenești, sărmanele noastre compartimente — morale, naționale, religioase — au rămas jos, ca niște lesturi aruncate. În înălțimile lui Shelley singurul conac e eternitatea, unica adresă: libertatea. De aci ateism necruțător și întreg revoluționarismul lui. Ele nu pornesc din calcule sau rancune politice, ca la Byron. Una cu dânsul, din cea mai fragedă tinerețe, și plasate pe un fond sufletesc de o rară iubire a omului și de nesfârșită generozitate, ele sunt la Shelley marca unui înalt și ireductibil spiritualism — un spiritualism care a topit și înghițit la dânsul nu numai orice aplicare practică în viață, ideologia, sau atitudinea sa politică-socială, dar a absorbit până și iubirea sa pătimășe. Ele au fost ca vedeniile care ziua 'n amiaza mare frecventau ființa sa și-i furnizau o nouă, mai acută, realitate.

Din această spiritualitate au ieșit, pe lângă cele citate, trei din cele mai originale poeme ale literaturii universale: *Prometheus unbound*. (Prometeu descătușat), cunoscutul poem dramatic, o nobilă și impunătoare apologie a eliberării rasei omenești de sub sceptrul răului simbolizat aci în Jupiter.

Omul rămâne

Fără sceptru, liber, necircumscris, dar om:

Egal, fără clasă, fără trib, fără națiune;

Scutit de temeri, idolatrii, și rang, rege

Peste sine însuși; drept, blând și înțelept: un om.

Hymn to Intellectual Beauty, imnul frumuseții intelectuale, adică al acelei:

Mărețe umbre a unei puteri nevăzute

și: *Epipsychidion* — (poem asupra sufletului), în care nici un poet nu și-a strigat inima către iubita sa în cuvinte mai eterice:

Spirit blând, soră a unui duh orfan¹⁾

Al cărui imperiu e numele după care tu plângi,

În templul inimii mele eu atârn pentru tine

Aceste cununi votive de amintiri ofilite.

Sărmană pasăre captivă, care din colivia ta îngustă

Reverși așa melodii, că ar putea înmuia

Inima colțuroasă a celor ce te-au făcut²⁾ prizonieră,

De n'ar fi cu toții surzi la orice dulce melodie...

Acest cântec va fi trandafirul tău; petalele lui palide

Sânt moarte, într'adevăr, privighetoarea mea adorată !..

Dar fraged și mirezmat e mugurul veștejit,

Și 'n el n'a mai rămas vreun spin care să-ți rănească sânul.

Câtă intraductibilă, într'adevăr, fluiditate, câtă autenticitate în lirismul reținut, câtă detașare și puritate. Și cât esoterism poetic în visiunea după care;

Iubirea e ca o înțelegere, care crește de lumină

Nutrită din multe adevăruri...

Mobil, exaltat, indefinit, Shelley, da, e poetul tinereții, dar al veșnicei și încorigibilei tinereți, care e tinerețea spirituală. E Ariel al poeziei engleze; tot ce scrie dânsul por-

1) „Mary Wolstoncraft, soția sa, a cărei mamă murise“.

nește dintr'o ridicare a eului liric la un absolut pentru care lumea reală nu mai contează.

E, adică, la dânsul, ca și la Coleridge, hipostasa tipic romantică așa cum o definește Fichte în *Wissenschaftslehre*, încă din 1794, și care ar fi „liberarea fanteziei de obsesia lumii reale; dreptul eului de a se afirma pe deplin“.

Keats e un pendant mult mai potrivit pentru Shelley, decât Byron. Dar nici multă asemănare cu fluidicul și muzicalul autor al lui *Epipsychidion* să nu-i căutăm. De fapt, dintre romanticii secolului al 19, mai toți admiratori ai lui Spenser, Keats e cel care cu adevărat e din linia lui. S'ar putea spune că școala spenseriană din veacul al 19-lea e numai un mare moment, între autorul lui *Faerie Queen* și cel al lui *Endymion*. Descendența o recunoaște Keats însuși în dedicații lui Spenser și imitații — nu calculate ca la Byron, ci organice — de stanță spenseriană. Dar ea se lasă mai cu osebire trădată în acel simț al pitorescului care face din stilul lui Keats: *a gorgeous tapestry*, — un tapet, un covor fastuos. Urmăriți grotelile, crângurile, boschetele Proserpinelor, Latonelor și Dianelor lui, revărsările de cer și apă, apusurile și răsăriturile, florile și isvoarele lui, — atâtea oaze îmbălsămate în drumeția neîncetată a langurosului bard prin deșertul nostalgiilor fără chip și nume. Cu sensualitate animală poetul se îngroapă în melodii și arome, își țese sub dânsul covoare din ierburile și corolele cele mai iscusite, și farmă cu fiecare mișcare de mână miresme în aer. În ungherul încărcat de culoare și parfum al poeziei sale, ca într'o insulă cu mirodenii, poetul parcă se lasă transportat, năriile îi freamătă, trupul i se disolvă, și o beție ingenuă trece dela natură la el, dela el la natură.

Dar ceiace la Spenser era mai mult armonie de linii și culori, un fel de geometrie a pitorescului, la Keats e broderie de văpaie, și-i trup care se consumă. Keats e un faun poatrinar. Un faun care nu strânge'n brațe nimfa nurlie, ci-și dă numai sufletul după năluca ei amețitoare.

Ceiace constituie o hipostasă de două ori romantică; de pitoresc sensual, și de extaz morbid al vieții. Bolnav de amor, Keats își consumă leșinul după himera dragostei în infiorări și exaltări și fuisențe — îndrăznim să spunem — de contact imaginar cu frumusețile inflorite, calde și luminoase, dulci și îmbietoare, ale firei. Frumuseți care le dânsul înlocuiesc frumusețile spirituale, — de nimfe reci — aproape cu acelaș efect asupra sublimului Shelley.

E ceiace înțelege și dânsul când spune: „Găsesc că nu pot exista fără poezie — fără poezie externă — jumătate de zi n'aș putea răbda“. ¹⁾

Iar în *The Fall of Hyperion* (Căderea lui Hyperion), pe care o subintitulează *vis*:

...Cine pe lume poate spune

Că nu ești poet? nu-ți poți spune visele?

Odată ce fiecare om al cărui suflet nu-i de glod

Are vedenii, și-ar vorbi, dacă a iubit

Și-a fost crescut în graiul părintesc.

(canto I, 11—15)

Poezia lui Keats e un exercițiu de sensualitate diurnă, în care poetul își consumă tot inaccesibilul și inefabilul erotic.

De aci, leit-motivul poeziei sale: leșinul liric, transa erotică. Eroul său, dacă în deosebi îl chiamă *Endymion* și face — după mitul vechi — dragoste cu luna, va cădea la fiecare pas în astfel de sfârșeli, provocate de actul posesiei consumate sau numai anticipata în *vis*:

1. I find I cannot exist without poetry — without external poetry — half the day will not do (din scri-soarea din *Carisbroocke*—18 april, 1817, puțin înainte de boală).

Ah, nebun muritor! Am chiar cutezat să apăs
 Insuși obrazul ei, de buza-mi arcuită,
 Și 'n clipa aceia mi-am simțit trupul muiat
 Intr'un aer mai cald; încă o clipă,
 Și picioarele se topeau în flori. Erau sumedenii
 De bucurii virgine pe colină. Uneori
 O boare de viorele și de lămâi în floare
 Întârzia pe-aproape; apoi, de faguri de miere
 Făcuți cu iscusință din clopoței de floarea cea mai albă...
 Deodată, peste chenarele cuibului nostru
 Un chip divin își furișă privirea, — o nimfă
 De munte, pe cât bănuiam...

(Endymion, I, 66—71).

Sensația va lua formă și mai acută :

...când, iată

Acelaș chip de lumină sărutat în somn,
 Zâmbind în limpedea fântână. Inima mi-a zbughit
 Prin adâncimea răcoroasă. — Flutura gata, par'că, să dispară —,
 Am sărit în sus, când, iată, plină de proștețime
 Imi năpădi pe față o răpăială 'ntreagă
 De rouă, muguri, lăcrămioare, frunze și flori,
 Înăbușind tot ce-mi cădea 'n privirea împânzită,
 Scăldându-mi duhu'n voluptăți necunoscute...

(ibid. I, 893—902).

Poezia fiind un act vital la Keats, un fel de posedare în frumos, devine una cu
 poetul, realitatea lui, adevărul, finalitatea :

Un lucru frumos e o bucurie de apururi

(Endymion, I)

după cum :

Frumusețea-î adevăr, adevărul, frumusețe iată tot

Ce știm pe lume, tot ce avem nevoie să știm

(Ode on a Grecian Urn, v, 9-1e.)

Poetul cântă atunci cu necesitatea cu care trăim, cu exclusivismul cu care posedăm.
 Acest exclusivism poetic îl situează interesant, alături de ceilalți romantici. Cum s'a re-
 marcat, „Shelley, oricât de poet, avea mai mult ca orice la inimă libertatea și revolta ;
 Coleridge, filosofia ; Wordsworth, natura și pe sine însăși“ ; — de Byron nu mai vorbim.
 Pentru Keats, însă, poezia era o ființă adevărată, întruchipată, voluptoasă, purtând pe ea
 ademenirile cerului și absorbind pe poet cu exclusivitatea celei mai exigente metrese.

Am spus că tema poeziei lui Keats e transa erotică, visul de iubire. Aceasta ne
 aduce aminte de Musset. Dar Keats e un Musset abstinent și cast ; un Musset virginal ;
 pe care nu l-a înșelat femeia, fiindcă a avut singur grije să se înșele într'una cu ea... E
 poetul ascetic, dar prin aceasta nu mai puțin sensual și posedat de demonii visului de
 frumusețe.

Acest vizionarism cu trup merge la dansul până la extaz ; iar când extazul s'a terminat,
 ca o beție de opium, el lasă asupra poetului un fel de diminuție a eului, acea stare
 de deprimare care ia forma melancoliei poetice. Insațiabilul, himericul iubirei și al feri-
 cirei, la Keats se rezolvă atunci, cum era numai natural, în meditația gravă și dure-
 roasă.

Keats ia contact cu infinitul pe calea inaccesibilului plastic, a frumosului insesizabil, a a himerismului erotic.

Și cu aceasta, poetul fără cultură și fără intelect intră în transcendentalismul romantic.

Nu trebuie să sperăm însă, nici chiar cu prețul acesta, la o filosofie romantică, nici măcar meditație romantică. Enigmaticul existenței la dânsul, pornind dela irealizabilul amoros, dela incapacitatea actului de fericire, se va rezuma mai mult la o metafizică a simțurilor: nu meditație filosofică deci, cât nostalgie; o resemnare gravă mai mult decât o cugetare vizionară; în loc de pesimism, un doliu prelung al incompatibilităților din noi.

Acest doliu se va afecta acut de noțiunea timpului. Trecutul e singura abstracție din Keats... Dar și el apare cald și încorporat, sub mantia amintirii și regretului:

N'ai fost născută pentru moarte, nemuritoare pasăre,
Generații nesățioase pe tine nu te calcă în picioare,
Glasul din noaptea asta trecătoare l-auzără
In vremi străvechi paiate și 'mpărați,
Chiar, poate, același cântec care-și tăia cărarea
Prin aleanul din inima lui Ruth, când de dor de-acasă
Ea sta în lacrimi, în holda cea străfnă,
— Același care nu areori
Va fi vrăjit ferestre magice deschise
Pe spuma mărilor primejdioase
In țara de odinioară a zânelor.

(Ode to a Nightingale, v 11).

Mai toată evocarea antichității — al cărei tip e *Ode on a Grecian Urn* — are la Keats drept rost acest refugiu în depărtatul timpului și spațiului, ținut de altfel de predilecție al hantărei romantice.

Trecutul îl duce la noțiunea tristă a efemerului. Toți tuberculoșii au găsit-o în ei, agravată de boală; și, dela Watteau la Laforgue, au combătut-o călătorind. Neputând călători real, Keats și-a consumat pribegia în domeniul visului, al fericirii inefabile care a fost sau ar putea să fie. Dar tragedia clipei, la care Keats a ajuns iarăși nu pe cale filosofică, ci pe aceia a incompatibilităților organice din noi, nu mai puțin l-a drapat în melancolie. Și e doliul care atârână peste toată poezia sa când încetează să fie picturală sau descriptivă, și prinde pe ea ceva mai mult sens. Cum e cazul, în afara poeziilor citate, cu: *Ode on Melancholy*, *Sleep and Poetry*, *La Belle Dame sans Merci*, *The Eve of St. Agnes*, sau *Hyperion*.

6°.—

Iată-ne ajunși la capătul perioadei neoromantice engleze.

Dar am fi greșiți dacă am crede că ea se istovește cu primul și al doilea grup al secolului al 19-lea. Restul veacului e străbătut de noi romantisme.

E romantismul întors de predilecție spre evul mediu, din *Idilele Regilor*, ca și cel meditativ din *In Memoriam*, sau cel episodic din *The Princess* sau *Maud*, ale lordului Tennyson; e romantismul cerebral al lui Browning; sau romantismul atât de ciudat, și altoit pe mitul antic al lui Swinburne; și e, mai ales, premergător poeziei acestuia și nutrit de ideologia lui Ruskin: *prerafaelitismul* lui Dante Gabriel Rossetti, al Cristinei Rossetti și-al lui William Morris. Acest curent, primul în Anglia organizat sub formă de luptă literară, încearcă o apropiere mai acută de evul mediu, descoperit în simplitatea extatică și sinceritatea primitivă a pictorilor de icoane italieni din familia lui Giotto, Fra Angelico, Bellini. El se adresează evului mediu, adică, pentru o problemă sufletească, așa cum Scott îi exploatare numai aspectul pitoresc și fascinant. *The Blessed Damozel* (Fecioara bine-

cuvântată), frumoasa poemă a lui Rossetti, e produsul tipic al acestei școale, din cadrul căreia mai trebuie citate sonetele aceluiaș și *Paradisul Terestru* al lui William Morris.

E ca să spunem că tema romantică, așa cum a fost pusă de primii poeți englezi — marii elizabetani — n'a fost în decursul veacurilor decât reluată, completată și adâncită în diferitele-i aspecte.

De fapt, se pare că aceasta e sarcina literaturii engleze: de a fabrica romantism.

Și încercarea de față n'a fost decât de a urmări procesul acestei fabricații.

Din tot acest proces un lucru reiese; autenticitatea romantismului englez.

Niciun partipri literar sau filosofic n'a luat parte la zămisirea lui; niciun compromis ca știința sau politica nu l-a alimentat; după cum nu l-a atins aproape nicio influență străină.

Romantismul englez e una cu trecutul medieval, cu dragostea de natură a Englezului, cu spiritul lui religios și adâncul lui înțeles de umanitate. Se poate spune că acestea sânt colonadele care susțin sub cerul veșniciei, romantismul, și împreună — și făcând una cu el — literatura engleză însăși.

De aci varietatea lui, lipsa de rețetă și formulă, aproape lipsa lui de identitate; de aci naturalețea și sănătatea lui.

Sănătate care a știut să mediteze și să roage, să plângă și să se 'nfioare, fără a se rezolva vreodată în acea „ruină psihică a individului“ reproșată de Lasserre romantismului continental și provenind în deosebi din nota acestuia factice.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

OMAGIU LUI OCTAVIAN GOGA

S'a citit cu emoție numărul din Noembrie al *Gândirii*. Octavian Goga a împlinit 50 ani și gruparea acestei reviste s'a onorat sărbătorindu-l. Numeroase sunt titlurile poetului „pătîmirii noastre” la dragostea, la recunoștința Românilor: cu siguranță ele n'ar fi putut încăpea într'un număr de revistă. Deaceea cu nedreptate aș întrebă acum, prin ce regretabilă uitare, în superbe articole închinat lui Goga, nimeni n'a pomenit aici de pamfletele învăpătatului poet, culese aproape toate în acest *Must care fierbe* și în care acum vreo 10 ani s'a exprimat și a clocotit revolta noastră a tuturor. În acest omagiu tardiv, eu de jurnalist vreau să vorbesc ca să amintesc celor din generația mea pe Octavian Goga pamfletarul — nicio îndoială că este cel mai artist, cel mai de seamă pe care-l avem — pe Octavian Goga răzbu-nătorul.

Pamfletar — Goga este dela primele versuri pe care le-a scris și până la ultimul articol de revistă (vom vedea imediat dacă aceasta a putut să „compromită” pe poet). Cine va uita vreodată accentele vijelioase cu care Octavian Goga a trecut munții

Un strop de foc purtat de vânt

.....
Cel mai sărac de pe pământ

cu cântecele lui fără țară ca să arunce în obrazul „României neutrale” strivitoarea lui anatamă:

*Căci vai de cine-și pierde țara
Ca să și-o ceară dela voi!*

Astfel destinul excepțional al lui Goga a fost hotărât de o clipă patetică a istoriei naționale, care-l investise cu misiunea covârșitoare de a exprima durerea cea mai adâncă a unui neam întreg. Acest destin Goga l-a primit prin grația zeilor cari inspiră pe poeți — și harul lui, el l-a cerut, l-a implorat în

cea mai frumoasă *Rugăciune* — alături de a lui Eminescu — care s'a scris în literatura românească:

*Nu rostul meu, deapururi pradă
Ursitei maștere și rele
Ci jalea unei lumi, Părinte,
Să plângă 'n lacrămile mele...*

Va trebui deci, în mod firesc, să-l găsim pe Goga totdeauna la răscrucea marilor prefaceri care au agitat viața românească în ultimii 20 ani. Și într'adevăr îl vom găsi, așa cum ne-a apărut dela început, cu verbul lui violent, cu lirismul lui incomparabil — etern combatant și totdeauna profet și învingător. Nicio ezitare în opera lui, și nicio renunțare. D. Ibrăileanu pe vremuri a crezut că poate să semnaleze una: eră la sfârșitul superbe poezii *Ottul* și în care poetul desnădăjduit consimțea să se mute „în altă țară...” Dar e atât de furtunos acest final, mânia lui este atâta de cumplită, încât această abdicare a poetului mi se pare mai mult decât o bătălie câștigată:

*Să verși, păgân, potop de ape
Pe șesul holdelor de aur
Să piară glia care poartă
Instrăinatul nos' tezaur*

*Țărâna trupurilor noastre
S'o scurmi de unde ne 'ngropară
Și să-ți aduni apele toate
Să ne mutăm în altă țară...*

Poetul nu pleacă singur. El ar duce cu sine tot acest tezaur scump de jalea căruia cântă și fără de care tot sensul patimilor și al dragostelor lui n'ar mai fi nimic...

*Car si les morts n'y reposaient pas
Que nous importerait la terre!..*

Spune undeva un minunat cântăreț francez...

Dar după război Octavian Goga s'a deșteptat dintr'un vis dureros în mijlocul unei lumi pe care era departe de a o fi dorit! Cine erau acești indivizi suspecți, „legați doar cu stomacul de patriotismul nostru național“ și cari tindeau, printr'o imensă mistificare, să ia direcția opiniei românești?.. Zarafi mizerabili goniți din ghetto-uri imunde, cu identitate mincinoasă (dar cu pistrui indiscreți), veniseră în redacții românești, cu practica lor de șantaj și de ex-crocherie, ca să transforme în arginți sunători o moștenire pentru agonisirea căreia un Eminescu sau un Gheorghe Panu au cheltuit suflet și talent. Octavian Goga a luat ofensiva. Și dacă după aceasta poetul a scris în proză, oricine va fi de acord că stilul lui Kalman Blumenfeld, pistruii lui Costică Brauer sau gramatica „analfabetului Sevastos“ (de pildă), erau motive cel puțin disproporționate pentru inspirația poetului nostru... Dar pamfletul lui Goga este o delicioasă și o permanentă încântare! Nici linia, câteodată în zig-zag, a lui Louis Veuillot, nici mai ales nota trivială pe care a adus-o un Léon Bloy și acum în urmă admirabilul Léon Daudet (fără să mai vorbim de Arghezi, Vineu, Cocea și chiar Pamfil Șeicaru — al căror talent, mai ales al acestor doi din urmă, nici nu ne gândim să-l contestăm) — nimic din toate acestea la Goga. Ci o eleganță supremă care trădează la fiecare rând, la fiecare cuvânt, pe poet și pe artist. Da, da, aici în *Mustul care fierbe* va trebui citită cândva cronica vieții românești de imediat după război. În paginile acestei cărți s'au administrat cele mai răsunătoare palme uzurpatorilor și bandiților condeifului românesc. Pentru aceasta Goga este un răzbnunător. Dar pentru aceasta patriotul a fost poreclit „huligan“, iar poetul a fost decretat „ex-poet“ de esteți cu patru clase primare și cu apucături, câteodată chiar și literare! Pe acești domni, însă, scrie undeva su-

perb și olimpian Octavian Goga — „*condeiul nostru se va însărcina să-i reintegreze în uitare...*“ Nimeni mai bine ca el n'ar putea s'o facă.

Mai rămâne o chestiune care abia merită s'o discutăm: valoarea obiectivă și universală a poeziei lui Goga. Ne place să amintim că această chestiune a fost încă de mult rezolvată de inteligența severă, dar de cele mai multe ori perspicace, a lui Titu Maiorescu.

Patriotismul, e drept, de cele mai multe ori este subiect de retorică și de discurs politic. Nu depinde însă decât de poet ca să-l înalțe la rangul de poezie. E cazul lui Goga. Căci secretul poetului nu rezidă în obiectul care-l inspiră, ci în acel *mesaj autentic*, de substanță insesizabilă, divină poate, pe care are să ni-l transmită (pentru un Mallarmé, de pildă — atâta de diferit! — nu știu să fi existat subiecte poetice și subiecte ne-poetice...). Or *mesajul* lui Goga a fost recunoscut real, autentic, de toată inteligența și de toată sensibilitatea românească. Nimic nu trebuie mai mult pentru gloria inalterabilă a poetului.

...Și oricâte prefaceri fericite au intervenit, care ar fi putut să aștearnă umbra timpului peste anumite versuri, eu știu cel puțin un Român care, departe, niciodată n'a putut să-și amintească cerul țării lui decât prin viziunea dureroasă a lui Goga:

*Țipa în urma mea oțelul
Simțiam cum blastămă și plânge
Iar cerul înroșit, departe,
Părea tivit cu foc și sânge...*

Deaceea acum cel mai umil ucenic al lui Octavian Goga, și dintre câți îl iubesc poate cel mai îndepărtat, ține să-și uniască glasul cu prietenii dela *Gândirea*, întru cel mai binemeritat omagiu marelui scriitor.

TOMA VLĂDESCU

CRONICA LITERARĂ

FATA DIN ZLATAUST DE IONEL TEODOREANU

La apariția fiecărei noi opere, cititorii d-lui Ionel Teodoreanu se întreabă de ce d-sa nu scrie poezie geometrizară în linia versului. Întrebarea este firească, fiindcă orice carte semnată de d-sa conține un mănunchi liric. Mai înainte, până a nu ne fi deprins cu firea d-lui I. T., eram înclinați să răsturnăm paginile spre a afla materia epică: fapta, captată vieții. De la *Bal mascat* și mai ales de la *Turnul Milenei* încoace, ne-am confirmat în convingerea că epicismul e doar un *pretext*, modalitate care disimulează torențele subiective, frenetic frământate în albia subsolului său psihic. Poetul se servește de o

aparență obiectivă, ca să dea curs nou comorilor de lumini și corole cari cresc în poenele fermecate ale sufletului său.

De aceea nici nu-i prețuim cu unitatea de măsură obișnuită a genului. Și nici nu-i facem vină din insuficiențele epice cari revin cu fiecare „roman“. Pentru că — a doua oară o subliniem — d-l I. T. este un poet. Deci vom ține în seamă numai daturile inimii sale, viziunea personală, subiectivă, care se deschide peste lume.

Rândurile acestei cronici, așadar, neglijează structura epică. Nu discută, intenționat, drumul acțiunii

și motivarea. Ignorează dezvoltarea personajilor, ca obiectivitate și adevăr omenesc. Și se preocupă tocmai de partea negativ-epică, de esența poetică pulverizată cu risipă. De atmosfera încărcată cu arome rare, de grele mișme exotice, cari dau fiecărei pagini înfățișare de delicat peisaj, cu chipuri și culori zugrăvite pe porțelan de un meșter chinez prea inspirat.

Stil cochet, fastuos, vestmânt de mandarin sau maharadjah. Asiatic prin prodigalitatea uimitoare de imagini. Fluturi multicolore cari zboară într'un înalt registru de sonorități verbale. Festiv ca piersicii și caișii înfloriți între zăplazurile Medelenilor sau melancolic ca nucii din ograda Zlataustului. Autorul romantizează într'un secol mecanic și brutal. Iar când vrea să scape din legăturile personal-lirice, face eforturi. Totuși și peste acest minim și aparent obiectivism, realizat cu voință și strădanie, năvălesc apele calde ale poeziei, cari alungă impresia de contingență reală, obținută trecător, pentru durata unei clipe.

Pentru acest cuvânt, eroi, în sens epopeic, nu există. Primele ființe ale creațiunii d-sale (din *Ulița Copilăriei* și din familia Delenilor) dispar cu actul al III al Medelenilor, ca să se reincarneze poate uneori schimbând rolurile protagoniste cu aitele deuteragoniste. Dar în definitiv, ca să se reincarneze, în *Bal mascat* și în *Fata din Zlataust*, după o etapă de mistic purgatoriu în poema nebuloasă și învăluită a *Turnului Milenei*. Monica a fost odinioară la Medeleni și acum se cheamă Delia. Ralu a trăit mai înainte în ființa Olguței. Profesorul Sănătescu a mai profesat altădată la o catedră universitară. Și tot la lași. Bălașa are distincția boerească a eroinei care trece ca o umbră rece, cu herb străvechi nobilitar, așa cum se petrece în *Bal mascat*. Cu un adaos, acel de ciudățenie, din firea coanei Elencu. Ralu seamănă cu mătușa ei Rolanda, ca Olguța cu cucoana Elencu. Copii teribili cari își depășesc vârsta. La 16 ani, când celelalte fete presau „nu-mă-uită“, Rolanda grația sumbru, în silogisme paradoxale, ca oamenii lui Dostoievski: „Sufletul e alb fiindcă e tânăr sau bătrân. Hamlet s'a născut cu sufletul alb; de aceea viața lui a fost neagră, pentru lumina lui de lună“.

Toți sunt în afară de comun. Și totdeauna cei nou veniți sunt staffile celor de altădată.

Dar nu se întorc numai oamenii. Odată cu ei și climatul. Incontestabil al lașilor, cari și-au găsit în d. I. T. un trubadur îndrăgostit și mai arareori pornit spre ură. Iar când orașul bisericilor și cărturarilor îi cade în disgrație (din când în când în *Bal mascat* și *Fata din Zlataust*), sunt doar toane de îndrăgostit. Pe plăci de aramă, evocator și policrocrom, d-l I. T. l-a zugrăvit pe cerul celor patru anotimpuri. Cu turle multe de biserici, cu ogrăzi părgănite și straturi de flori, cu străzi năvălitate de iarbă și tăcere, cu căduri, roi de copii cari înalță

smee în verile toride. Și în deosebi, cu atâția cărturari. Câțiva în expresia primară, dar multiplicați, refăcuți după circumstanțe. Mai propriu poate: o serie de polimorfisme, cari completează forma fenomenului originar, acela care stă inițial la rădăcinile spirituale ale d-lui I. T. Din personajii idee (se pot număra când sunt reduse la tipuri fundamentale), emană continuu diverse fețe. Simple complemente pentru definirea tipului preexistent și ideal aprioric.

Se poate spune deschis că într'adevăr cazul d-lui I. T. e unic. Nici o constelație din cele de până acum nu-l primește. Elementele cari în deobște se cotează în artă drept secundare, până la accesoriu, la d-sa devin de căpetenie. Și invers. Desigur într'un roman lucrare de natură exclusiv obiectivă, accentul interesului trebuie să cadă pe cele două substanțe topite unitar: acțiune și persoane. Din pendularea între acestea două, generează emoția. Și totuși, în opera teodoriană situația este contrarie. Planul epic dispare ca să facă loc celui descriptiv, cu îndoită manifestare: pictura omenescului emoționant și a lucrurilor. Cred că nu greșim dacă îl punem, din acest punct de vedere, lângă dl. M. Sadoveanu. Amândoi răvnesc narațiunea de factură epică, fără însă s'o poată ajunge. Puterea lirismului este mai covârșitoare și înfrânge vrerea scriitorului. Cercetați-vă, după un oarecare răstimp de la lectură, amintirile în legătură cu operele acestor doi scriitori, și veți vedea că vor răsa mai înainte de faptă și caracter, lumini colorate și umbre sau melodii de duioase sonatine. Climat specific de sadovenism și teodorianism. La cel dintâi asocieri instantaneu colțuri de pădure îngropate în tăcere, cu respirație de sevă vegetală. Urme de sălbătăciune și pas omenesc care înfioară singurătățile. Ori: glas de poveste îngânat domol în vastitatea amurgurilor și serilor de iarnă. Ce-au povestit, am uitat. Ne-a mișcat și a trecut, căci mai profund sufletul ne-a fost răscolit de armonia singulară a graiului vrăjtit. Pe aceea o reșinem. Mi se pare că întocmai se prezintă reminiscența teodoreană. Când cugetul se îndreaptă către lumea d-sale, isbucnesc din fântânile sufletului arcuri de lumină, curg povestiri de ființe, ușor îndurerate și mult visătoare; siluete de Monică, Delie și Bunicuță; toată sărbătoarea pomilor înfloriți să întâmpine primăvara. Un cântec, nu un lot de realitate. Deci ambianță poetică.

*

Reiau dela capăt livada înflorită a cărții *Fata din Zlataust*. Și-mi surprind opririle. Toate sunt popasuri la izvoare de lirism. Iată pe cel dintâi. Lângă o romanza de iubire, suspinată romantic și în tonalitate trubadurească.

„Delia! Delia!

Nu l-ai furat; e-al tău, cum aroma unui fruct e-a lui.

Numele tău e brun, cu obraji albi, ochi negri și buze roșii, cași tine.

Numele tău e mlădios ca și trupul tău, creanga mea de alun.

Numele tău e tânăr ca și tine, izvorul meu și-al căprioarelor.

Numele tău ești tu; și tu ești pe buzele mele ca un cântec.

Îl spun, și-mi vine să plâng. Eu“.

Mi se întoarce din amintire, elegia Noapții și a nefericitului Ivănuță. Aud „greerii cântând mici pe toate drumurile vieții, sub toate stelele cerului“ și „larba cântă cu greerii tril lung spre cerul stelelor tremurătoare; cogașii țânțaneau din talgere mici ca stelele; mirosul ierburilor și al frunzișurilor punea în aerul pornit spre rouă, miros de zarzăre crude“.

Și simt svârcolirea patetică a lui *Eu-Ralu*, cum cade grea pe filele de scrisori înflăcărâte, ca un bulgăre înaripat din altă *Cântare a cântărilor*. Sau cu revers de bici împătimit și usturător ca o frântură de blestem din *Venere și Madonă*.

Îmi alunecă în auz ecouri fluide de vers:

„Îi venea să cânte.

Nu cânta. Dansa.

Îi venea să râdă.

Nu râdea. Dansa.

Era ușoară ca o flacăra.

Văd oglinzile doamnei Bălașa cari prind în apele lor un joc aprig și nebun de Salomee. Și am impresia că trec pe supt bolți de feerie.

Urmăresc pe un text invizibil sonorități melodice și se desinează pe un fundal de ceață, euritmia pasului de dans. Parcă, în linia de literatură, o orchestră cu note în surdina interpretează jocul fantastic

al marilor turburări umane. Deși „Dansul începe cu intrare ca pentru Sublima-Poartă și Sublimul Kimo“, se raportează la o dramă cu care are aderențe vizibile.

Mi se arată colțuri de vară încrâncenată, toamne cenușii și triste, interioruri discrete și spirituale de bibliotecă. Trup de marmură și trupuri de cărți. Noblețe de formă și gând, întâlnite într'un golf izolat, de profundă tăcere.

Îmi trece pe dinaintea o stradă neumblată, dosnică cu biserică veche și cimitir părăsit, „unde pământul e parcă mai adânc“, căci „Acolo viața plutește și mormintele pe cari stai sunt bărci oprite în port“.

Sau, însfârșit, ca să întrerupem un lanț cu zale fără de număr, să cităm una din pusderia imaginilor variate cari scîlipesc și aici cași în cărțile anterioare:

„Dacă un cuvânt din constelația rimelor eminesciane, s'ar deștepta apoi pe foaia unui ziar, la rubrica faptelor criminale, — cuvântul acela s'ar svârcoli și țipătul lui ar înflora lumile“. Joc cerebral și livresc. La fel de frecvent ca și cel metaforic din răscolurile Medelenilor.

Și aici să tragem poarta de la o margine a grădinei fermecate.

Astfel am trecut primele două crânguri ale cărților ce se numesc *Fata din Zlataust*. Am auzit cântec și am respirat mireasmă. De asta suntem perfect încredințați. Eră, fără îndoială, o minune edenică. Știm iarăși că s'au întâmplat lucruri grave și dureroase. Ne amintim și de ele. Dar mai puțin. Cu mult mai puțin. Niciodată însă nu vom uita cântecul, jocul, lumina și culorile.

CONST. D. IONESCU

CRONICA SPECTACOLELOR

TEATRUL NAȚIONAL: DANTON, RECONSTITUIRE DRAMATICĂ ÎN 5 ACTE, DE CAMIL PETRESCU

Criticii și recenziile literare dela noi vor mai vorbi de opera domnului Camil Petrescu, apărută de curând în Biblioteca Teatrului Românesc Contemporan, a editurii „Vremea“, ca de un roman dramatic sau roman dialogat, caracterizare pe care autorul a voit s'o împună, firește nu numai ca un element de reclamă pe banderola cărții. Voim să spunem că această caracterizare nu a fost un simplu avertisment sau, mai precis, un îndemn, pentru publicul puțin și românesc, care nu cumpără piesa tipărită. Adevărul este că domnul Camil Petrescu crede că a lansat un gen nou, prin faptul că introduce în replicile personajilor, notele explicative. De fapt, aceste note explicative, mult mai numeroase în lucrările dramatice anterioare lui „Danton“, nu fac altceva decât să explice lectorului, actorului și directorului de scenă, momentul psihologic exteriorizat

prin replică. Sunt valori literare dependente. Deosebim, și prin aceste surse ale replicii, pe veritabilul dramaturg, creator de valori psihologice, de simplul scriitor de replici, creator uneori de momente dramatice, acele formule standard cari asigură succesul facil de sală și într'o oarecare măsură, să mărturisim, de presă.

Așa au scris și înțeleg să scrie teatru Pirandello și Bernard Shaw, care nu se mulțumește uneori cu notele în text. La „Sfânta Ioana“, marele dramaturg irlandez a adăugat o prefață—acei admirabil studiu asupra caracterului eroinei și a semnificației ei spirituale, asupra epocii și a atmosferei istorice.

Așa înțelege să scrie teatru, la noi, printre alții, și domnul Camil Petrescu care rămâne fără îndoială una din cele mai interesante figuri ale dramaturgiei contemporane.

Cu aceste rezerve asupra problematicei epice, ultima lucrare dramatică a domnului Camil Petrescu asigură o isbândă certă, pentru autor dar și pentru literatura dramatică originală, în egală măsură.

Aceste rezerve, de altfel, își găsesc o logică și în „lămuririle premergătoare” ale autorului, care repetă și nu fără motiv serios: totuși „Danton” e o lucrare de teatru”.

Lectura nu a făcut altceva decât să confirme acest adevăr.

Personajul principal se contura, cu fiecare replică în plus, se mișca, trăia alături de noi și... cu primele umbre ale înserării de 9 August, acel 9 August al revoluției franceze, cu „atmosfera încărcată, ca la începutul unei înfăptuiri mari”, am avut impresia că se ridică, imaterială, cortina Teatrului Național și-l vedem pe domnul G. Storin, masiv Danton și om, stând într'un fotoliu, cum îl descrie autorul la începutul tabloului secund: „cuprins de o tăcută și mistuitoare febră, cu buzele nervoase”...

Citind impresionanta reconstruire dramatică a domnului Camil Petrescu, noi am văzut-o, în același timp, montată pe prima scenă oficială, jucată de actori români. Cronica noastră, care preferă „Danton” succesului obișnuit al domnului V. Maximilian în „Bourrachon” sau al domnului G. Vraca în „Furtul de bijuterii”, are un singur element fantezist: data premierei...

Putem vorbi, așa dar, de spectacolul „Danton”, ca de o realitate.

Admisă cu ani în urmă și cu unanime elogii, opera dramatică „Danton”, a domnului Camil Petrescu, a văzut însfârșit lumina rampei. Se știe că mai înainte de a fi pusă în repetiție, această lucrare dramatică a stat pe banca acuzaților, în fața unui tribunal constituit ad-hoc din membrii celor două comitete reunite ale Teatrului Național. Direcțiunea teatrului, care impusese tuturor lucrărilor dramatice de factură revoluționară un regim special, în Jilava rafturilor din bibliotecă, voia o descărcare de conștiință. O descărcare pe care tribunalul ad-hoc i-a dat-o, în sensul că „Danton” este o piesă cu revoluție și cu rege dar nu este o piesă revoluționară, de oarece:

a) revoluția se petrece în Franța amică, nu în Rusia bolșevică,

b) autorul nu a făcut altceva decât să dramatizeze, fidel, actul istoric, pe bază de document—iar documentul istoric nu poate fi declarat subversiv, având în vedere că, în acest caz, un conflict cu sora noastră mai mare și latină Franța ar fi inevitabil,

c) toți capii revoluționari, în finalul piesei, sunt duși la ghilotină și, ca atare, finalul e profund moral, el constituind un drastic avertisment pentru toate haïmanalele dela noi, cu gustul amar al revoltei în cerul gurii.

Toate celelalte lucrări dramatice revoluționare vor trebui refăcute în acest sens—ca să urmeze, firește și alte descărcări de conștiință...

În tradiționalul „de vorbă cu autorul”, publicat în ziare în ajunul premierei, domnul Camil Petrescu a repetat opiniunile și lămuririle transcrise și în fruntea textului editat odinioară de biblioteca teatrală „Vremea”.

Fericitul autor a precizat că „Danton” nu este o dramă istorică, de oarece „drama istorică ia numai ca pretext faptul istoric, pentruca pe temeiul lui să se clădească o întâmplare fictivă, care-și invoacă prețuirea, din nelimitarea funcției artistice”, funcție artistică la care se poate ușor renunța și se renunță efectiv, pretențiile domnului Camil Petrescu fiind „nesfârșit mai modeste, ele neajungând decât la folosirea maximă a unui material istoric și la o minimă adaptare scenică”. Se pare că autorul, care nu a voit să aibă absolut nicio idee și nicio atitudine personală, în fața dramei istorice pe care o redescășură pentru noi, a avut totuși o idee didactică, la care ține mai mult ca la propria sa lucrare dramatică. Subordonând interesul literar și artistic adevărului istoric, domnul Camil Petrescu a voit numai să reabiliteze figura lui Danton, care este „una din cele mai complexe personalități pe care le-a înregistrat istoria”. Procedeu de reabilitării a fost „reorganizarea interioară a întregului material”, reorganizare absolut necesară, de oarece, spune autorul „noi credem într'un principiu de penetrabilitate și de coordonare în structura psihologică, aproape tot atât de strict ca o determinare morfologică”. Principiu cunoscut. Se aplică, astfel, teoria pe care „noua filosofie și psihologie germană o numește „Die Gestalttheorie”, adesea „Gestaltpsychologie” și care singură poate permite reconstituirea unei personalități din elemente dispartate și ades contrazicătoare, furnizate de istorie”.

Acı, ar fi necesară o precizare, pe care autorul numai a subînțeles-o, probabil. Și anume: din moment ce credem într'un principiu de penetrabilitate și de coordonare în structura psihologică a unui individ oarecare, fără îndoială vom fi convinși că elementele cari permit reconstituirea unei personalități sunt *formal* dispartate și *formal* contrazicătoare.

Procedeu de reconstituiri unui personaj, prin coordonarea intimă a elementelor psihologice, pe care domnul Camil Petrescu îl experimentează acum cu toate șansele de succes, în teatru, a fost experimentat, nu așa de mult și în proză. Din pietricele multicolore s'a realizat acel mozaic sufletesc al unui erou. De multe ori, al unei colectivități. Facil în proză, exercițiul acesta ar fi problematic în teatru, fără o familiarizare cât mai strânsă cu materialul general, fără o contopire deplină cu eroul principal și, nu mai încapre îndoială, fără acel complex de calități caracteristice omului de teatru și de talent incontestabil. „Danton” a avut norocul să găsească în domnul Camil Petrescu o mare capacitate de documentare și de interpretare a evenimentelor și un talent în săngeroasă polemică cu gloria.

Spiritual și renunțând, sub proprie semnătură, la prestigiul factice (în definitiv, de ce nu?) al creatorului literar, care reduce eroul când „la gabaritul său intelectual, când la cel presupus al mulțimii”, domnul Camil Petrescu își circumscrie meritul la „lectura, cu blocul de fișe alături, a foarte multe mii de pagini de istorie a Revoluției Franceze”. Incontestabil, e și acesta un merit. Merit de laborator. Merit care-l privește personal pe autor. Opera literară (sau istorică) începe pentru cetitor, pentru spectator și pentru noi, din clipa când, în fantezie sau în realitate, se ridică, pe prima mișcare a primului tablou, cortina. Marele merit al domnului Camil Petrescu, fără să ignorăm calitățile de intuire a materialului uman și de meșteșug scenic, rămâne fără îndoială „reorganizarea interioară a întregului material”, „așezarea personalului în cadrul lui adevărat și nevoia de a-i cuprinde totalitatea momentelor de seamă”.

Piesa documentară, piesa de revizuire istorică, în perspectivele mentalității și ideologiei contemporane și-a avut, după război, epoca ei de strălucire, îndeosebi în Germania. O revizuire istorică este „Sfânta Ioana” a lui Bernard Shaw, o revizuire istorică „Danton” al lui Romain Rolland, care rămâne un premergător al curentului postbelic, o revizuire „Sângele lui Danton” al dramaturgului francez Saint Georges de Bouheliier, a cărui operă coincide în timp cu „Moartea lui Danton” a confratelui său german Georg Büchner.

O revizuire a câtorva momente proeminente din istoria Franței a scris germanul Emil Ludwig.

Filmul, la rândul-i, a servit ideea revizuirii...

„De altfel, spune domnul Camil Petrescu, ceea ce ne-a îndemnat să facem această istorie dramatică este și faptul că, în întregime, concepția care a dominat celelalte lucrări dramatice ni s'a părut greșită”. Deci, tot o revizuire. Sau, mai precis, o revizuire a revizuirilor documentare. Așa dar, o repunere la punct a adevărului istoric.

Danton este cea mai atrăgătoare figură a revoluției franceze. Omul care înflăcăra mulțimile cu un discurs și subjugă strada cu un singur gest, rămâne făt-frumosul romantismului burghez de oricând.

În prefața lucrării sale, domnul Camil Petrescu vede în Danton pe „unul din cei mai mari oameni de stat pe care i-a avut Franța, un diplomat de mare finețe” și deci „una din cele mai complexe personalități pe care le-a înregistrat istoria”. Dar, cercetătorul istoric se lasă contrazis de dramaturg. În piesa domnului Camil Petrescu, în primul tablou, Danton are simțul realităților, e încă stăpân pe stradă, vede clar cum va decurge „lovitura”—dar, ca să cugete, mai adânc, la ce va fi, ca să poată deschide un orizont dincolo de 10 August, are nevoie să plece, să evadeze, să reintre în atmosfera lui, pentru că „nicăieri nu pot gândi mai bine decât

frântit în droșcă pe șosea, așa printre dealuri și ogoare”... (Danton. Tabl. I, scena IV).

Din momentul când ocupă fotoliul ministerial, Danton trece dincolo de culme, pe versantă. Aci va întâlni prostia de plumb a politicianilor și surprizele dureroase ale „războiului funebru”, a cărui soartă e în mâna generalilor și a soldaților fără echipament, fără armament, fără provizii. Danton nu e omul care să-și corecteze de 4—5 ori discursurile ce vor apărea în Monitor, ca Robespierre! Capitolul revoluționar Danton se închide. Întrăm în perioada Robespierre, până atunci cu drept cuvânt „necunoscut în revoluție”. Descurajat, scârbit, îndurerat, Danton se retrage. Oricât de strălucite vor fi pledoariile de mai târziu, „incoruptibilul” cu ochi de metal își spusese cuvântul...

Danton începuse să domicilieze în neant și în panteonul istoriei.

Eroul domnului Camil Petrescu a fost un mare agitator și un om integru, masiv, sănătos, rămas sănătos în gândul simplu și cinstit dar și în „desfrăurile” lui de taur al poftelor și al beșugului.

Așa ni-l prezintă adevărul istoric.

Tot așa adevărul din ultima lucrare a domnului Camil Petrescu...

Am ținut să facem toate aceste precizări, pentru că în domnul Camil Petrescu s'a dat o luptă. Între cercetătorul istoric și dramaturg a fost un duel. Adversarii nu s'au rănit dar nici nu s'au împăcat pe teren. Au rămas cu spadele în mâini. Fiecare a fluturat, în vârful spadei, adevărul lui. Cercetătorul istoric oferă o opinie personală. Personală și discutabilă. Dramaturgul, în schimb, răspunde cu un adevăr istoric și altul uman. Amândouă indiscutabile.

Renunțând, pentru că l-a crezut factice, la prestigiul artistic, domnul Camil Petrescu s'a servit de materialul, încă inepuizat, al revoluției franceze, ca să realizeze un Danton de covârșitoare umanitate. Cele XX de tablouri, scrise cu abilitate tehnică și cu o siguranță înțelegere a caracterelor și a întâmplărilor, fac cadou teatrului românesc cel mai veridic „Danton” care a fost scris, în epoca postbelică, în literatura europeană.

Adevărul acesta implică la rândul-i regretul că la travaliul dramaturgului nu a fost acceptată colaborarea ficțiunii artistice. Poate că acesta va fi motivul că între „cel mai veridic Danton” și „cel mai bun Danton” scris în epoca postbelică, noi am ales prima formulă, ea fiind cea mai exactă...

Despre montarea și interpretarea lui „Danton” vom vorbi mai târziu, după ce se vor fi judecat toate procesele de descărcare morală, înscrise pe rolul tribunalului ad-hoc și, în conștiința cum se află, a actualului director general al falimentelor artistice românești.

GEORGE MIHAIL-ZAMFIRESCU

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

IACOB NEGRUZZI a închis ochii pentru totdeauna, abia la interval de-o lună dela ședința festivă în care Academia Română împletea amintirile unui mare trecut literar, cunună peste cei 90 de ani ai săi. Întrebat atunci de un ziarist ce dorinți mai are, venerabilul unchiș a răspuns simplu: *Doresc să mor!* Cine și-ar fi închipuit dorința lui atât de repede ascultată? De zeci de ani ne obișnuisem cu dânsul: istorie în carne și oase a literaturii românești moderne. Peste capitolul acesta viu până ieri și glorios pentru totdeauna a căzut lespeda funerară. Il vom reîntâlni numai în cărți.

Elogiul rostit de Octavian Goga la Academie, strălucit și patetic, avea încă de acum o lună melancolie de panegiric. Publicându-l în fruntea revistei, n'avem de adăugat decât tremurul inimilor noastre:

Dumnezeu să-l odihnească pe Iacob Negruzzi.

C. HAMANGIU, ministrul Justiției, a trecut și el la cele veșnice, inima-i refuzând să mai bată. Însemnăm cu tristețe această moarte năpraznică a neobositului animator juridic și editor al codurilor de legi. Numele lui C. Hamangiu se leagă de două ori de literatura noastră: prin competența plină de bunăvoință pe care a arătat-o ca specialist în materia proprietății literare și prin marea sa danie făcută Academiei: cinci milioane și trei premii a 200.000 lei pentru cele mai bune traduceri din Eminescu în franțuzește, nemțește și englezește. E adevărat că premiile acestea, după doi ani dela instituire, s'au dovedit inoperante. Și astfel vor rămâne. Nu vedem nici azi nici în viitor pe tălmăcitorul care, stăpânind cu desăvârșire una din limbile indicate, să fie în același timp un poet înrudit întru totul cu nuanșa verbului eminescian. Lipsind această condiție dublă, premiile Hamangiu rămân fără obiect. Dar dania lui nu e mai puțin frumoasă și dragostea care a născut-o are dreptul la recunoaștere pioasă.

CRONICARIÎ ÎNTRE EI. Există o tăcere conspirativă așezată în jurul *Gândirii* de ziarele românești. Ea e personificată în așa zișii cronicari literari dela pagina culturală sau dela foileton. Încheindu-și bilanțurile anuale, acești cronicari se citează unul pe altul găsindu-se reciproc geniali. Niciun mormoloc critic, oricât de infim, nu e omis din bilanț — dacă face parte, bineînțeles, din asociație. În schimb, un critic literar de onestitate, de ascuțimea de judecată și de talentul puternic al lui *Const. D. Ionescu* nu e pomenit absolut nicăieri. Distinsul om de litere stă la Turnu-Severin și e cu spiritul tot atât de departe de cloacă. Însemnăm omisiunea întrucât ea ilustrează odată mai mult moravurile noastre literare.

I. A. BASSARABESCU s'a bucurat de un bogat prinos de entusiasm din partea orașului Giurgiu, care e locul său de naștere. O mare mulțime s'a adunat Duminecă 20 Decembrie în sala Ateneului popular de acolo, la chemarea d-lui Nicolae Bălănescu, însuflețitul promotor cultural al micului oraș dunărean: Bassarabescu a împlinit vârsta de 60 de ani. Frumoasa expresie a mândriei locului, care a dat literaturii un condeiu atât de vioi, de meșter și de ascuțit, a rostit-o d. N. Bălănescu colorat, spiritual, familiar, cu un farmec pe cât de sătos pe atât de subtil, iar d. Tudor Vianu al cărui leagăn e tot în acel oraș, a ținut o emoționantă alocuțiune în numele acelei modeste burghezii urbane din pasta căreia prozatorul și-a modelat figurinele sale literare. D. Ioan Petrovici, adus aici de vechea-i prietenie pentru scriitorul sexagenar, a evidențiat calitățile de spirit latin ale literaturii sale, iar d. Nichifor Crainic a făcut o caracterizare a prozei sărbătoritului, publicată apoi în numărul de anul nou al ziarului *Rampa* sub titlul „Lauda lui I. A. Bassarabescu“.

Asemenea manifestațiuni în jurul scriitorilor și artiștilor noștri, chiar când nu au proporțiile imense ale omagierii unui Octavian Goga sau George Enescu, ar trebui organizate oricând prilejul se oferă.

RAMIRO ORTIZ, învățatul profesor de literatură italiană dela Universitatea din București, a publicat un important studiu asupra „poetilor români contemporani“ în revista italiană *Giornale di politica e di letteratura*. Luminos și sigur în caracterizarea unor poeți ca Eminescu, Coșbuț, Vlahuță, Goga, Anghel, Macedonski, Cerna, Nanu, Corneliu Moldovanu, Talaz și George Gregorian, studiul se oprește mai îndelung asupra poeziei lui Nichifor Crainic, pe care o înfățișează ca un „echivalent român al poeziei carducciene“ și, analizându-i structura, tălmăcește fragmentar poezii ca *Elegia*, *Șesuri natale*, *Poetul*, *Terține patriarhale*, și *Iisus prin grâu*. (Ultima e tradusă integral). Juste până în cel mai mic amănunt, tălmăcirile italienești ale d-lui Ramiro Ortiz păstrează inflexiunile și accentul originalului. Arta aceasta de adevărat poet, care dublează atât de frumos pe erudit, i-o cunoaștem din magistrala traducere a lui Eminescu. Dacă regretatul C. Hamangiu n'ar fi omis limba italiană din condițiile premiilor sale, d. Ramiro Ortiz ar fi fost singurul laureat și singura justificare efectivă a acelor premii.

Ținem să mulțumim și cu acest prilej d-lui Ramiro Ortiz pentru nobila muncă, pe care o face de două decenii, de albină care schimbă polenurile de preț între florile latine ale celor două țări surori.

Gd.